

Vystěhování Romů ze Vsetína na Jesenicko a Prostějovsko

Popis a analýza dopadů vystěhování na romské rodiny, práci obecních úřadů, krajské samosprávy a NNO působících v regionu

Klára Vomastková



Fakulta sociálních studií

Masarykova univerzita v Brně

Katedra sociologie, obor sociální antropologie

Autorka: Mgr. Klára Vomastková

Zadavatel: Úřad vlády ČR, Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách

Zhotovitel zakázky: Masarykova Univerzita, Fakulta sociálních studií

Odborné posouzení textu: Mgr. Michal Nekorjak, Ph.D., Mgr. Jan Snopek

Výzkum proběhl od 1. října 2010 do 15. ledna 2011.

Poděkování:

Své poděkování bych chtěla vyjádřit všem rodinám, jejichž příběhy figurují v textu, a které mi umožnily přístup do svého soukromí a zprostředkovaly svůj pohled na události minulé i současné. Za cenné a podnětné připomínky k pracovním verzím textu děkuji Tereze Dvořákové, Janu Snopkovi a Michalu Nekorjakovi. Za ochotu během rozhovorů a čas děkuji všem starostům, místostarostům a sociálním pracovníkům. Můj velký dík patří také zástupcům neziskových organizací, kteří mi pomohli navázat kontakt s některými rodinami, a trpělivě odpovídali na mé doplňující dotazy týkající se tématu. Zvláštní dík patří také Renátě Köttnerové, která zprostředkovala řadu důležitých informací a materiálů k popisované události.

Obsah zprávy:

I. ÚVOD	5
Cíl výzkumné zprávy	7
Struktura zprávy	8
II. PŘEDSTAVENÍ METOD VÝZKUMU, CHARAKTERISTIKA TERÉNU A IDENTIFIKACE PROBLÉMŮ PŘI ZPRACOVÁNÍ DAT	10
III. CESTA Z MĚSTA: OKOLNOSTI VYSTĚHOVÁNÍ ROMSKÝCH RODIN NA JESENICKO A PROSTĚJOVSKO	13
Neodkladnost řešení a zamlžené informace kolem stěhování	14
Výběr „problémových“ rodin a vytváření „dlužníků a neplatičů“	16
Nátlak města a podpis smluv	19
Výběr lokalit, deklarovaná levnost a technický stav zakoupených domů	20
IV. PŘÍKLADY KAZUISTIK ROMSKÝCH RODIN VYSTĚHOVANÝCH NA JESENICKO A PROSTĚJOVSKO	22
Rodina Medvědových	22
Rodina Liškových	28
Rodina Skálových	31
Rodina Vzporných	34
V. ZHODNOCENÍ DOPADŮ VYSTĚHOVÁNÍ NA SITUACI ROMSKÝCH RODIN, ČINNOST SAMOSPRÁV A NNO PŮSOBÍCÍCH V REGIONU	38
Zhodnocení dopadů vystěhování na situaci rodin	38
Finanční zatížení rodin spojené s vystěhováním a vlastnickou formou bydlení	40
Zadlužení a exekuce	40
Vymístění a stigmatizace rodin	42
Migrující rodiny – „migrace jako únik z marginalizace“?	43
Zhodnocení dopadu vystěhování na činnost samospráv a krajské samosprávy	43
Legitimita pomoci „vystěhovaným“ rodinám a problémy se soužitím v malých obcích	46
Podpora obcím ze strany krajské samosprávy	47
Dopad vystěhování romských rodin na činnost neziskových organizací	49
Prostějovsko	49
Jesenicko	50

VI. ZÁVĚR: „PO-MOC“ MĚSTA	52
Ekonomie a racionalita zvoleného řešení	53
Nechceme, aby vytvářeli komunitu tady, chceme, aby se integrovali tam	56

I. Úvod

V pátek 13. října 2006 proběhlo za asistence zástupců městského úřadu vystěhování romských rodin ze Vsetína do několika obcí na Jesenicku v Olomouckém kraji. Tři rozšířené rodiny byly vystěhovány do obcí Vidnava, Vlčice a Stará Červená Voda. O pár dní později byly vystěhovány dvě rodiny do obcí Dřevnovice a Čechy pod Kosířem na Prostějovsku a dále jedna rodina do obce Mistřice na Uherskohradištsku. Mimo Zlínský kraj tak bylo na začátku října 2006 vystěhováno městem Vsetín celkem šest rozšířených romských rodin, cca 70 osob.

Vystěhování rodin z města Vsetín za hranice Zlínského kraje bylo součástí širšího sledu událostí okolo bourání pavlačového domu č. p. 1336 a stěhování části jeho obyvatel (výhradně romských rodin) do tzv. „kontejnerových“ budov v oblasti Poschla na okraji města Vsetín v říjnu 2006.

Město Vsetín poskytlo rodinám, které vystěhovalo mimo kraj, bezúročnou půjčku a zprostředkovalo zakoupení starších, z pohledu městské samosprávy obyvatelných domů na Jesenicku a Prostějovsku. Rodiny neměly možnost dopředu zakoupené domy vidět. Dne 13. října byl městským úřadem vypraven autobus s romskými rodinami, které doprovázela terénní sociální pracovnice a zástupce města. Autobus a kamiony s věcmi rodin dorazily do obcí na Jesenicku pozdě ve večerních hodinách, aniž by byli dopředu informováni starostové těchto obcí.

Postup vsetínské radnice a debaty ohledně legitimacy jejího postupu v obou případech vzbudily celostátní pozornost nejen médií a veřejnosti, ale také mnoha aktérů z řad politiků, romských aktivistů, odborníků na romskou integraci či ochránců lidských práv. V obecnější rovině tyto události významně ovlivnily veřejnou debatu týkající se otázek soužití romské menšiny s tzv. majoritní společností.

Celá událost¹ vzbudila významné otázky týkající se naplňování státní integrační politiky a způsobu její realizace v lokální politice obcí. Nutno podotknout, že mezi těmito dvěma úrovněmi dlouhodobě existují značné rozpory. Vsetínská událost potvrdila, že vláda v současnosti nemá účinné nástroje, pomocí kterých by mohla naplňovat státní program romské integrace, který byl schválen v roce 2005 a nově v roce 2009 (Koncepce romské integrace 2010–2013). Přestože město Vsetín bylo za vystěhování romských rodin mimo kraj kritizováno členy Rady vlády pro záležitosti romské komunity, některými členy senátu či představiteli jiných krajů, tehdejší starosta Vsetína, Jiří Čunek, obhajoval krok vsetínské radnice jako koncepční řešení „romské problematiky“ a především problému bydlení zadlužených a „nepřízpůsobivých“ osob, se kterými má město Vsetín mnohaletou zkušenost. Vystěhování romských rodin mimo kraj bylo městem ospravedlňováno tím, že rodiny měly

¹ Příčiny a souvislosti této události jsou detailně popsány ve výzkumné zprávě Jakuba Grygara a Terezy Stöckelové „Příčiny a souvislosti stěhování vsetínských Romů z pavlačového domu č. p. 1336 v říjnu 2006. Zpráva z šetření. Dostupné online: www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti.../vsetin_final_070228_FINALE.pdf.

v souladu s právem jako dlužníci skončit „na ulici“, město jim však „pomohlo“ jejich situaci řešit tím, že rodinám zajistilo náhradní bydlení.

Na počátku ledna 2007 významně vstoupil do tzv. „vsetínské kauzy“ veřejný ochránce práv (dále jen VOP), který z vlastní iniciativy provedl šetření ve věci vystěhování romských obyvatel z pavlačového domu na ulici Smetanova č. p. 1336 (VOP 2007: 1). O prošetření této věci byl ochránce požádán také Výborem pro vzdělání, vědu, kulturu, lidská práva a petice Senátu Parlamentu České republiky poté, co na začátku prosince 2006 zástupci výboru navštívili lokalitu Poschla ve Vsetíně a následně vystěhované rodiny v obcích na Jesenicku.

Na začátku dubna 2007 zaslal veřejný ochránce práv zprávu ze svého šetření k vyjádření nástupkyni Jiřího Čunka ve funkci starostky, Květoslavě Othové²:

Opatření města Vsetín neodpovídalo reálné situaci jednotlivých osob a problém romské komunity neřeší. Šetření v případě vystěhování romských obyvatel z pavlačového domu na ulici Smetanova ve Vsetíně byla uzavřena s konstatováním pochybení Městského úřadu Vsetín. Export „sociálně vyloučených rodin“ nebo „rodin ohrožených sociálním vyloučením“ z obcí a měst, v nichž dlouhodobě žijí, nelze přijmout jako koncepční a účinné řešení. (VOP 2007, Vsetín při vystěhování vsetínských rodin pochybil)³

Představitelé města Vsetín s tímto závěrem nesouhlasili. Podle starostky města vystěhované rodiny užívaly byty v pavlačovém domě bez právního důvodu a byly povinny se vystěhovat bez dalšího nároku na náhradní bydlení. Podle starostky tak město, aniž by muselo, učinilo s přihlédnutím k sociální situaci těchto rodin všechny kroky, aby rodiny náhradní bydlení získaly.

Kroky vsetínské radnice na podzim 2006 daly podnět k mnoha otázkám a vyvolaly aktivitu různých aktérů (z řad krajské samosprávy, státní správy a neziskových organizací), kteří formulovali potřebu koncepčního řešení problematiky bydlení sociálně slabých osob a jejich vyčleňování. V souvislosti s „kauzou Vsetín“ bylo iniciováno v prosinci 2006 v Olomouci krajské setkání k řešení bydlení osob ohrožených sociálním vyloučením⁴, na jehož základě veřejný ochránce práv začal zpracovávat materiál pro vládu věnující se sociálnímu bydlení a

² Ombudsmanovo stanovisko také obsahovalo návrhy a doporučení k nápravě, které by město Vsetín a jeho orgány měly učinit, následně došlo také k některým nápravným opatřením ze strany města, které VOP shrnuje v tiskové zprávě „Vyhodnocení splnění uložených opatření k nápravě ve věci vystěhování romských obyvatel pavlačového domu na ulici Smetanova č. p. 1336 ve Vsetíně.“ Viz (VOP 2007, VOP 2007b).

³ Veřejný ochránce práv se také v závěru tiskové zprávy vyjadřuje k otázce ochrany základních lidských práv. Z tohoto úhlu pohledu bylo podle něj vystěhování rodin do lokality Poschla legitimní co do cíle i zvoleného prostředku. Naopak vystěhováním občanů Vsetína mimo Zlínský kraj došlo k zásahu do základního práva na respektování rodinného a soukromého života.

⁴ Jednání se zúčastnili například Jan Březina – europoslanec, Jitka Chalánková – náměstkyně hejtmana Olomouckého kraje, Adolf Jílek – předseda klubu senátorů KDU-ČSL, Renáta Köttnerová – krajská koordinátorka pro národnostní menšiny a romské záležitosti Olomouckého kraje, Otakar Motejl – veřejný ochránce práv, Kumar Vishwanathan – o.s. Vzájemné soužití, Cezlaw Walek – ředitel kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské komunity.

formuloval doporučení Poslanecké sněmovně ke zpracování koncepce bydlení pro sociálně slabé (VOP 2008). Následně se na základě iniciativy veřejného ochránce práv, který se vsetínským případem intenzivně zabýval, uskutečnila v listopadu 2008 v Brně konference s názvem 'Sociální bydlení', která měla pomoci nalézt praktické návody pro obce a města, jak předcházet vzniku a rozšiřování sociálně vyloučených lokalit s důrazem na potřeby zajištění bydlení a zároveň přinést návrhy pro právní úpravu a jasnou definici sociálního bydlení.⁵ Pořadatelé konference vycházeli z přesvědčení, že je třeba vyvážit postavení menších obcí vůči městům při řešení problému sociálně vyloučených lokalit, protože v praxi často nesou malé obce následky vystěhování či sestěhování sociálně vyloučených a chybí jim administrativní aparát a tedy kapacity pro řešení tohoto problému. Výsledkem konference byl také vznik Pracovního návrhu doporučení pro obce a města⁶, na kterém se spolupodílel VOP a jednotlivá ministerstva (MPSV, MV, MMR).

V roce 2007 podaly čtyři rodiny na město Vsetín žalobu na ochranu osobnosti. Ostravský krajský soud v prosinci 2009 žalobu rodin zamítl. Rodiny se však odvolaly k Vrchnímu soudu v Olomouci, který celý případ v říjnu 2010 vrátil k dalšímu projednání.

Ani po čtyřech letech, které uplynuly od vystěhování, tedy není událost pro romské rodiny uzavřena. V současnosti všem vystěhovaným rodinám hrozí soudní vystěhování a exekuce, které paradoxně přešly na městem zakoupené nemovitosti již záhy po vystěhování v roce 2006, v důsledku starších pohledávek u města Vsetín (srov. VOP 2007). Po čtyřech letech, jež uplynuly od vystěhování rodin, se ukazuje, že represivní postup a politika města, jakou uplatnil vsetínský městský úřad vůči sociálně slabým rodinám (z nichž jen některé měly vůči městu dluhy), nepředstavuje konstruktivní řešení problému. Naopak došlo ke zhoršení sociální situace rodin a to na jiných místech, kam byly rodiny přesunuty.

Cíl výzkumné zprávy

Předkládaná práce se netýká pouze popisu jedné události. Kauza vystěhování vsetínských rodin sice vzbudila mediální pozornost a následně i vlnu kritiky ze strany určitých aktérů (zástupců Rady vlády, veřejného ochránce práv, členů Senátu Parlamentu), není nicméně ojedinělým případem, je medializovanou ikonou obecnějšího problému. Praxe vyčleňování z pohledu obcí „problémových“ jedinců a jejich přestěhování na „jiná místa“ se stala běžným postupem obcí a měst, o kterou zájem veřejnosti nebo médií zavádí spíše výjimečně. Kauza vystěhování vsetínských Romů byla medializována především v kontextu stěhování obyvatel pavlačového domu č. p. 1336 ve Vsetíně a s tím spojené předvolební kampaně Jiřího Čunka,

⁵ Konference s názvem „Sociální bydlení“ se konala 24. – 25. 11. 2008 za účasti zástupců obcí, krajů, státní správy a neziskových organizací. Na následující internetové adrese je k dispozici sborník konference: <http://www.ochrance.cz/publikace/sborniky-z-konferenci/>

⁶ „Doporučení pro obce a města pro předcházení tvorby a rozšiřování vyloučených lokalit se zdůrazněním zajištění potřeby bydlení“, materiál na základě odborné konference shrnuje dostupné nástroje k řešení sociálního vyloučení (Doporučení pro obce a města 2009).

tehdejšího starosty Vsetína, který se následně stal senátorem, předsedou strany KDU-ČSL a ministrem pro místní rozvoj.

Cílem předkládané zprávy je popis a analýza událostí týkajících se vystěhování romských rodin do obcí na Jesenicku a Prostějovsku od roku 2006, kdy celá událost začala stěhováním obyvatel pavlačového domu ve Vsetíně. Text se zaměřuje na zhodnocení dopadů této události na několik klíčových aktérů: romské rodiny a také na činnost obecních úřadů (v obcích, kam byly rodiny vystěhovány), krajské samosprávy (která se v případě angažovala) a neziskových organizací, které působí v daných regionech. V předkládaném textu se tedy primárně nezabývám příčinami a souvislostmi vystěhování vsetínských Romů z pavlačového domu,⁷ ale především dopady vystěhování romských rodin na Jesenicko a Prostějovsko. Nicméně ony příčiny a souvislosti v druhé kapitole stručně shrnu, neboť tvoří kontext nutný pro porozumění dopadům vystěhování.

Struktura zprávy

V druhé kapitole představím metody, jež jsem při výzkumu použila, a postup analýzy, na základě kterých text vznikl. Popíšu v ní důležité charakteristiky „terénu“ a dat a také etické problémy, s nimiž jsem se v průběhu výzkumu a následného psaní zprávy potýkala.

Ve třetí kapitole pro účely dalšího čtení ve stručnosti představím kontext událostí, jež se odehrály ve Vsetíně v roce 2006 a na základě kterých byly rodiny vystěhovány. Pozornost zaměřím na administrativní postupy a strategie, jakými město ospravedlnilo své jednání vůči rodinám: nejasná kritéria výběru „problémových“ rodin spojená se stigmatizací a vytvářením dlužníků.

Čtvrtá kapitola seznámí čtenáře se čtyřmi anonymizovanými kazuistikami vystěhovaných rodin a s vývojem událostí spojených s vystěhováním v letech 2006 až 2010. Tyto kazuistiky umožní následně zhodnotit dopady vystěhování na sledované rodiny. Kapitola zahrnuje pouze kazuistiky rodin, se kterými se podařilo během výzkumu setkat a navázat kontakt.

V páté kapitole se na základě získaných dat zaměřuji na zhodnocení dopadů vystěhování na romské rodiny a také na dopady na práci obecních úřadů, krajské samosprávy a neziskových organizací, které v daných regionech poskytují terénní sociální práci.

Závěrečná šestá kapitola diskutuje způsob, jak město Vsetín ospravedlňuje svou údajnou „pomoc“ vystěhovaným rodinám na pozadí současných zákonem vymezených povinností obce vůči svým občanům. Kapitola se také zabývá racionalitou a ekonomikou městem zvoleného řešení a upozorňuje na odlišné perspektivy, které z něho dělají naopak velmi drahé řešení,

⁷ Příčiny a souvislosti této kauzy byly již detailně popsány ve výzkumné zprávě Jakuba Grygara a Terezy Stöckelové. Jejich studie zároveň poskytla cenný rámec zde popisovaných událostí a také kontext pro sepsání tohoto textu.

které navíc nevedlo k pomoci a integraci rodin a následně si vyžádalo časově nákladnou intervenci obcí, neziskových organizací a krajské samosprávy.

Text vznikl jako zakázka Úřadu vlády České republiky – Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. Je určen všem, kteří se o danou událost, její vývoj a dopady zajímají a primárně aktérům, kteří mají co do činění s integračními politikami a aktivitami, ať již na poli neziskového sektoru, sociálních služeb, státní správy či samosprávy.

II. Představení metod výzkumu, charakteristika terénu a identifikace problémů při zpracování dat

Text mapuje kontext a vývoj specifické události za poměrně dlouhé časové období od roku 2006 do roku 2010. Během výzkumu jsem se zaměřovala jednak na vývoj událostí, které vedly k vystěhování rodin za hranice Zlínského kraje a následný vývoj událostí od roku 2006. V centru zájmu byly dopady vystěhování na rodiny a jednotlivé aktéry, jejichž činnost byla vystěhováním ovlivněna, zejména na obce a neziskové organizace působící v regionu. Důležitá otázka pro kontext této zprávy a posouzení dopadů vystěhování byla, jak ke stěhování rodin došlo, jakým způsobem město vystěhované rodiny vybralo a v neposlední řadě, čím své jednání následně ospravedlňovalo. V této otázce jsem se opírala o již publikované relevantní texty a zprávy zabývající se postupem vsetínské radnice vůči vystěhovaným rodinám (VOP 2007, Grygar, Stöckelová 2007). Klíčová pro mě byla zpráva ze šetření veřejného ochránce práv přímo ve Vsetíně v roce 2007, zabývající se vystěhovanými rodinami a hodnocením postupu města a jeho orgánů ve věci vystěhování.

Výzkum a sběr dat probíhal od října 2010 do ledna roku 2011 v jednotlivých obcích na Jesenicku (Jeseník, Javorník, Stará Červená Voda, Vidnava, Vlčice) a Prostějovsku (Čechy pod Kosířem, Dřevnovice, Stražisko), do kterých byly rodiny vystěhovány. Zde jsem postupně vedla rozhovory se starosty (případně místostarosty, zástupci škol a terénními sociálními pracovníky). Ve stejném období jsem v Prostějově a na Jesenicku vedla rozhovory se zaměstnanci a terénními sociálními pracovníky neziskových organizací, kteří v daných lokalitách působí, a také se zástupci krajské samosprávy, především koordinátorkou pro národnostní menšiny Olomouckého kraje, která pomohla zprostředkovat řadu informací a klíčových dokumentů k popisované události, k nimž bych jinak neměla přístup.

Klíčovou část mého výzkumu představovaly rozhovory se členy vystěhovaných romských rodin. Ty se mi dařilo kontaktovat s různou mírou úspěšnosti, což bylo dáno hned několika faktory: časem (omezeností délky výzkumu), dostupností a vzdáleností jednotlivých obcí a především citlivostí zkoumaného terénu. Kontakt s rodinami se zcela lišil od rozhovorů, které byly předem domlouvány a pořízeny v obcích a na úřadech a probíhaly většinou individuálně s jednotlivými starosty, úředníky či sociálními pracovníky. Rozdíl spočíval například v tom, že jsem dopředu nemohla vědět, jak budou rodiny na mou přítomnost reagovat a zda se mnou budou ochotny o své situaci komunikovat. Během mých kontaktů s rodinami nebylo také možné mluvit s jednotlivými členy rodin o samotě, v domě bylo většinou přítomno větší množství lidí, kteří se mnou komunikovali najednou, a mé dotazy týkající se vystěhování vzbuzovaly velké emoce. Během několika návštěv jsem se v rodinách pokusila strávit co možná nejvíce času. V rozhovorech jsem se soustředila na jejich vyprávění o uplynulých událostech, hodnocení situace před samotným stěhováním a jejich současné situace.

Na Prostějovsku mi první kontakty s rodinami zprostředkovali sociální pracovníci neziskové organizace. Rodiny na Jesenicku jsem kontaktovala přímo a díky jejich vstřícnosti se mi podařilo s nimi navázat vztah a o průběhu událostí komunikovat. Nepodařilo se však navázat kontakt se všemi rodinami, jedna z nich během výzkumu v obci na Jesenicku nepobývala. Mé kontakty s rodinami byly také spojeny s náročným vyjasňováním mé role výzkumnice, vyjednáváním důvodů mé návštěvy a neustálým distancováním se od role sociální pracovníce, právní poradkyně či dalšího novináře, který chce napsat o tom, jak se „vsetínské rodině“ v obci po čtyřech letech žije. V některých případech jsem byla vystavena značnému očekávání, že jim mohu s jejich situací nějak pomoci. V tom hrála roli především skutečnost, že v době výzkumu byla Vrchním soudem v Olomouci vrácena k dalšímu projednání žaloba, kterou rodiny podaly na město Vsetín a která byla v roce 2009 zamítnuta Krajským soudem v Ostravě.⁸ V souvislosti s touto událostí se v některých případech mé návštěvy střídaly také s návštěvami novinářů, čímž byl ovlivněn také celý výzkumný terén. Rodiny, se kterými jsem se setkala, ke mně byly vstřícné a byly ochotné zprostředkovat informace, které u nich vzbuzovaly silné emoce. Do výzkumu se však současně promítla jejich nedůvěra vůči tomu, jak mohou poskytnuté výpovědi jejich budoucnost ovlivnit. V tom spatřuji určité omezení dat, které jsem mohla za tak krátké časové období získat. Pro hlubší analýzu dopadů stěhování na jednotlivé rodiny by byl potřeba dlouhodobější kontakt a získání větší důvěry. V jednotlivých rodinách také nebylo možné strávit stejné množství času či zjistit stejné množství informací, v tom jsem byla závislá na ochotě a informacích, které mi chtěly rodiny samy zprostředkovat.⁹ Z toho důvodu se také liší rozsah jednotlivých kazuistik, mapujících vývoj událostí a dopad vystěhování v kapitole IV. Informace popisované v kazuistikách vycházejí z rozhovorů s jednotlivými členy rodin, ale také z rozhovorů s představiteli samospráv, krajské koordinátorky a sociálními pracovníky (obcí, NNO), kteří jsou či byli s rodinami v kontaktu.

Sběr dat a samotný terén, do kterého jsem vstoupila, byl velmi ovlivněn a zatížen mediální publicitou události a množstvím aktérů, kteří se o ni již přede mnou zajímali. Já sama jsem byla medializací celé kauzy v průběhu výzkumu také ovlivněna, a to především v souvislosti s nemožností předvídat či kontrolovat, jak bude s některými informacemi o rodinách nakládáno a jejich možným dopadem na jejich situaci a soukromí (rodiny jsou stále vystaveny pozornosti médií ve spojitosti s neukončeným soudním sporem s městem Vsetín).¹⁰ V tomto ohledu byla velkým etickým a zároveň technickým problémem anonymizace rodin a jednotlivých kazuistik v textu, která v případě takto medializované kauzy není v podstatě

⁸ Žaloba na město Vsetín byla podána čtyřmi rodinami (celkem 52 žalobců) v roce 2007. Jedná se o žalobu na ochranu osobnosti, která poukazuje na vystěhování romských za hranice města a kraje proti jejich vůli, bez možnosti vlastní svobodné volby bydliště do domů ve špatném stavebně-technickém stavu, které rodiny neměly možnost dopředu vidět.

⁹ Což však představuje běžné riziko takto prováděného výzkumu, který je z podstatné části založen na přímém pozorování a rozhovory s aktéry.

¹⁰ K otázkám „nekontrolovatelnosti výzkumu“ a nemožnosti zcela ovlivnit to, jak bude s výsledky výzkumu nakládáno, viz Grygar, Stöckelová 2008.

možná. Anonymizaci textu jsem řešila skrze dvě roviny psaní textu – v úvodu, shrnujícím faktické události, jsem použila reálné názvy obcí, kam byly rodiny vystěhovány. V jednotlivých kazuistikách a následujících kapitolách mapujících dopady jsou však uváděna pozměněná jména rodin i obcí a to z důvodu, aby sloužily jako pouhé modelové příklady, demonstrující dopady vystěhování bez odkazů na konkrétní aktéry.

Důležitou součástí výzkumu byla analýza veřejných dokumentů, které se vztahovaly k činnosti obecních úřadů, krajské samosprávy či neziskových organizací (např. zápisy ze zasedání zastupitelstva jednotlivých obcí, Rady vlády, kraje, tiskové zprávy města Vsetín, obecní zpravodaje atd.), a také zpráv, které se vsetínskou kauzou přímo zabývaly (např. VOP 2007 a Grygara, Stöckelová 2007 aj.). K dispozici jsem měla díky ochotě některých aktérů také dokumenty neveřejné povahy, které se přímo dané události a jejího řešení týkaly. Jednalo se především o zápisy krajské koordinátorky pro národnostní menšiny Olomouckého kraje ze šetření v rodinách, zápisy z jednání s městem Vsetín či VOP, na kterých se situace vystěhovaných rodin řešila, a také dokumenty, které mi byly poskytnuty například některými zástupci samospráv v souvislosti s jejich agendou kolem vystěhovaných rodin (korespondence se vsetínským městským úřadem, zápisy z porad, korespondence s krajskou samosprávou atd.).

Zajímala jsem se rovněž o mediální prezentaci dané události ve sledovaném období. Šlo jednak o regionální a celostátní deníky, které informovaly nejprve o záměru Vsetína a později o události vystěhování romských rodin na Jesenicko. Dále jsem se zaměřovala na mediální prezentaci vystěhovaných rodin v průběhu uplynulých čtyř let v regionálním (Šumperský a Jesenický deník, Prostějovský deník) i celostátním tisku a médiích.

III. Cesta z města: okolnosti vystěhování romských rodin na Jesenicko a Prostějovsko

V následující části textu se zabývám otázkou, jak k vystěhování romských rodin mimo Zlínský kraj došlo. Jak jsem zmínila již v úvodu, příčiny vystěhování romských rodin z pavlačového domu ve Vsetíně na Jesenicko a Prostějovsko jsou součástí kauzy demolice tohoto domu a stěhování většiny jeho obyvatel do lokality Poschla na okraji Vsetína. Příčiny a souvislosti této kauzy byly detailně popsány v textu Jakuba Grygara a Terezy Stöcklové z roku 2007¹¹, ze kterého v této kapitole většinou vycházím (není-li uvedeno jinak). V této kapitole proto jen stručně shrnu klíčové události, které čtenáři umožní pochopení důležitých souvislostí. Zaměřím se především na to, jak vznikl plán vedení města vystěhovat rodiny za hranice Zlínského kraje, jak město výběr rodin provedlo a jak ho oficiálně prezentovalo a ospravedlňovalo.

Dne 28. února 2006 rozhodla Rada města Vsetín na svém zasedání o zbourání pavlačového domu (Grygar, Stöckelová 2007: 23). Dne 10. října 2006 začalo stěhování obyvatel z pavlačového domu č. p. 1336 na ulici Smetanova ve Vsetíně do dvou objektů složených z obytných kontejnerů v lokalitě Poschla na okraji města. Důvodem stěhování byla městem nařízená demolice pavlačového domu, kde rodiny bydlely. Stěhování proběhlo za asistence zaměstnanců městského úřadu, technických služeb a za velkého zájmu médií. Z pavlačového domu v centru města bylo přestěhováno celkem 36 rodin (cca 230 osob) na Poschlu. Sedmi rodinám město Vsetín zajistilo bytovou náhradu ze stávajícího bytového fondu města Vsetín. Dalších šest rozšířených rodin (cca 70 osob), pro které na Poschle již nezbylo místo, bylo vystěhováno mimo území města Vsetín do obcí na Jesenicku a na Prostějovsku a Uherskohradištsku (srov. VOP 2007: 3).

Nájemníky domu byly sociálně slabé romské rodiny. Ty sem byly, jak detailně dokumentuje výše zmíněná zpráva, městem v průběhu uplynulých let postupně sestěhovány. K vystěhování došlo na základě skončení nájemních smluv, které město s rodinami v pavlačovém domě uzavíralo jen na dobu určitou. Na základě žaloby města z důvodu obývání obecních bytů bez právního titulu rozhodl následně Okresní soud ve Vsetíně o vyklizení bytů. Romské rodiny se proti tomuto rozhodnutí u soudu neodvolaly. Obyvatelé domu však zároveň dostali od města signál, že se zatím vzhledem k plánované demolici pavlačového domu stěhovat nemusejí (tamtéž, s. 23). Nájemníkům domu tedy bylo městem umožněno obývat byty bez právního důvodu, a to až do doby, než byla provedena kolaudace domů na Poschle. Tímto způsobem město dostalo obyvatele domu do situace, kdy byli pod nátlakem postaveni před skutečností stěhovat se na Poschlu, „jít do baráčku“ nebo „jít na ulici“.

¹¹ Grygar, J., Stöckelová T. 2007. Příčiny a souvislosti stěhování vsetínských Romů z pavlačového domu č.p. 1336 v říjnu 2006. Zpráva z šetření. Brno: FSS MU.

Neodkladnost řešení a zamlžené informace kolem stěhování

Marta Doubravová, zaměstnankyně Diakonie ČCE, neziskové organizace, poskytující ve Vsetíně terénní sociální práci, ve svém textu o řešení problému pavlačového domu a jeho obyvatel zmiňuje, že o nutnosti řešit „otázku problematického soužití romské komunity v centru města a majoritní společnosti města“, se ve Vsetíně vědělo několik let (Doubravová 2006: 146). Rovněž hledání řešení nebylo otázkou několika dnů, ale procesem několikaletého jednání a vznášení nových návrhů.

„Nutnost a neodkladnost“ zvoleného řešení výstavby kontejnerových domů na Poschle odůvodňovalo město na podzim 2006 především špatným stavebně-technickým stavem domu a „problematickým soužitím“ obyvatel pavlačového domu s neromskými občany z okolí. Jedním z klíčových argumentů, proč byla nakonec zvolena alternativa „řešení Poschla“, byla podle zástupců města omezenost bytového fondu i možnosti jeho rozšíření. Neméně důležitá je také skutečnost, že na výstavbu nových bytů v lokalitě Poschla město získalo státní dotaci ze Státního fondu rozvoje bydlení na výstavbu nájemních bytů pro příjmově omezené osoby (Grygar, Stöckelová 2007: 21).¹² Podle tehdejšího starosty Jiřího Čunka také nikdo z kritiků této alternativy (ve městě působící neziskové organizace, zástupci státní správy, krajská koordinátorka romských poradců a další) nepřišel v dané situaci s lepším řešením.

Zpráva Grygara a Stöcklové (2007) však poukázala na to, že město značně přispělo k vygradování problému pavlačového domu a to jednak tím, že sem v průběhu posledních let systematicky sestěhovávalo sociálně slabé romské rodiny a do oprav domu dlouhodobě neinvestovalo – autoři zprávy ukázali, že přestože se starosta Jiří Čunek snažil v říjnu 2006 prezentovat jako „hasič“ akutního problému, byl to on, kdo svou dlouhodobou bytovou politikou v čele města problém vytvořil. Město také dlouhodobě přehlíželo jiné alternativy a možnosti řešení situace pavlačového domu, čímž přispělo k nevyhnutelnosti řešení výstavby na Poschle (Grygar, Stöckelová 2007).

Ve svém textu Marta Doubravová dále píše, že ještě několik měsíců před začátkem stěhování nebylo jasné konečné rozhodnutí města ohledně řešení situace v pavlačovém domě:

Toto období bylo charakteristické nedostatečným tokem informací, a to především ze strany města směrem ke všem zúčastněným stranám – směrem k neziskovému sektoru, pracovní skupině pro spolupráci s Romy, i k samotným terénním pracovníkům, k členům romské komunity a široké veřejnosti. (Doubravová 2006: 147).

Stejně jako v případě samotné realizace stavby a řešení problémů s pavlačovým domem, byl i termín samotného stěhování nájemníků pavlačového domu velmi nejasný, a to jak pro členy

¹² Také k širším souvislostem o rozhodnutí demolice pavlačového domu a následného stěhování odkazují na výše zmíněnou zprávu Jakuba Grygara a Terezy Stöcklové z roku 2007. A dále tisková zpráva města: „Stavba domů si vyžádala celkem 40 milionů korun, přičemž třiceti miliony přispěl Vsetínu stát. Součástí areálu je také středisko Diakonie ČCE, které bude čtyřadvacet hodin denně v lokalitě poskytovat svou sociální práci.“ (5. 10. 2006 Eva Stejskalová)

pracovní skupiny pro spolupráci s Romy, tak pro romské rodiny, které se datum stěhování dozvíдалy postupně, několik dní před samotným termínem stěhování (Doubravová 2006: 148). V případě rodin, které město vystěhovalo mimo kraj, se tuto skutečnost rodiny dovídaly až těsně před samotným stěhováním.

Počet bytů, které měly vyrůst v nových obytných domech na Poschle, se postupně měnil. Podle Grygara a Stöckelové to bylo ovlivněno zčásti jednáním se sociálními pracovníky a zástupci pracovní skupiny pro spolupráci s Romy (dále jen pracovní skupiny) ohledně vhodné velikosti bytů a zčásti ekonomickými možnostmi města. Město místo svého původního záměru stavby tří domů (na které byla žádána státní dotace a v červenci 2006 vydáno stavební povolení) s počtem bytů, které zhruba odpovídaly počtu bytů v pavlačovém domě, nechalo nakonec postavit na Poschle domy pouze dva.¹³

Zásadní věc, kterou bylo nutno řešit, představovala skutečnost, že počet bytů v nové výstavbě byl nižší, než bylo potřeba pro ubytování všech rodin žijících v původní lokalitě. Pracovníci odboru sociálních věcí museli během několika dnů stanovit, pro které rodiny se bude hledat alternativní řešení. (tamtéž, s. 148)

Konkretizace tohoto řešení a stanovení, koho se bude týkat, nebylo pracovníky města nijak zdokumentováno, nejsou dostupné žádné záznamy či zápisy. Postup a kritéria výběru ze strany městského úřadu nebyly upřesněny ani členům pracovní skupiny. Již v průběhu léta se však v regionálních médiích začaly objevovat zprávy o záměru vystěhovat některé rodiny mimo kraj.

Část Romů přestěhujeme z pavlačáku do plechových kontejnerů na okraji města. Ostatní, pro které tam místo nebude, vystěhujeme jinam. Nebude to v žádném případě do jiné obce či města na Valašsku. Mám ho totiž příliš rád, než abych mu takto ublížil. (Jalovec, 25. 7. 2006, Čunek chce vystěhovat Romy z Valašska)

Zdá se tedy, že původně administrativně-technický problém, kam umístit zbývající rodiny z pavlačového domu, které se na Poschle nevešly, město postupně přetvořilo ve striktní politiku města vůči nájemníkům pavlačového domu. Představitelé města začali postupně veřejně formulovat politiku, které rodiny mají nárok na byty na Poschle, kdo má nárok na to zůstat ve městě, a kdo naopak ve městě již žádoucí není a opustí Zlínský kraj.

¹³ V lednu 2005 MěÚ Vsetín žádal o poskytnutí dotace ze Státního fondu rozvoje bydlení na výstavbu nájemních bytů pro příjmově omezené osoby. Dotace byla žádána na stavbu šedesáti nájemních bytů, čili zhruba právě toho počtu bytů, kolik jich bylo funkčních v pavlačovém domě. V červenci 2006 bylo vydáno stavební povolení na tři obytné domy. Starosta města k tomu později v dopise Státnímu fondu rozvoje bydlení (SFRB) uvádí, že „na základě potřeb města a dostupnému objemu finančních prostředků bude realizována výstavba dvou bytových domů. Tato skutečnost bude vyřešena dílčí kolaudací dvou bytových domů, které mohou být samostatně užívané.“ Zvýraznila autorka textu (Grygar, Stöckelová 2007: 22-24)

Výběr „problémových“ rodin a vytváření „dlužníků a neplatičů“

Výběr rodin, pro které v lokalitě Poschla „nezbylo místo“, byl zcela v kompetenci Rady města. Podle informací samotných zaměstnanců města měla být hlavní kritéria výběru *zadluženost, početnost rodiny a její problematičnost* (problémové soužití, konflikty na úřadech, problémy se školní docházkou atd.) (srov. Grygar, Stöckelová 2007: 51). Klíč, podle kterého město rodiny vybíralo, je nejednoznačný, stejně jako výroky tehdejšího starosty, které byly citovány v médiích a v pozdějších oficiálních prohlášeních města.

Ve zprávě o stěhování vsetínských Romů z roku 2007 se její autoři v této souvislosti zmiňují o jednání na Městském úřadu Vsetín, které proběhlo v polovině září 2006 (Grygar, Stöckelová 2007: 51). Jednání se měl zúčastnit starosta, místostarosta, vedoucí odboru sociálních věcí, zástupce terénních sociálních pracovníků a zástupci Diakonie Vsetín. Cílem této schůzky mělo být stanovení rodin, které podle výše zmíněných kritérií město opustí. Ze setkání nebyl pořízen zápis a nejsou zveřejněny žádné informace. Avšak vyplývá z něho, že město svůj výběr předem zvažovalo a projednávalo. Rodiny, které byly nakonec vybrány, měly podle zástupců města také vyjádřit zájem „jít do baráčku“. Podle vyjádření členů těchto rodin však nikdo z nich nebyl zároveň seznámen s místem nebo technickým stavem domu, do jakého by se měly stěhovat (úředníky města také nebylo zprvu jasně řečeno, zda by se mělo jednat o nájemní bydlení či osobní vlastnictví domu, v médiích město také používalo matoucí výroky jako „my jim koupíme“, „my jim dáme peníze na opravy“).

Ze strany radnice bylo jasně naznačováno, že rodiny, které půjdou mimo kraj, jsou pro město v různých ohledech nejvíce problematické. Přestože město během kauzy připisovalo všem nájemníkům pavlačového domu, kteří byli vystěhováni na Poschlu kolektivní identitu „dlužníků a neplatičů“ (byť většina rodin své dluhy splácela), v případě mimo kraj vystěhovaných Romů se mělo jednat o ty ještě „nejproblémovější“. Tuto rétoriku definitivně potvrdila média, jež citovala některé výroky starosty Jiřího Čunka:

Do náhradních obydlí však nebudou přestěhováni všichni obyvatelé pavlačového domu. Podle vsetínského starosty Jiřího Čunka (KDU-ČSL) dostanou střechu nad hlavou jenom ti, kteří platí nájemné, posílají děti do školy a podobně. „Ostatní se budeme snažit dostat z města pryč,“ říká rezolutně Čunek. (Lidové noviny, 8. 8. 2006, Vsetín zbouřá ostudu města, zvýraznění autorka textu)

"Byli to ti nejvíce problémoví," říká starosta, podle čeho vybírali. "Nechceme, aby sem dojížděli a vytvářeli komunitu. Chceme, aby se integrovali tam." Město zaplatilo čtyři zchátralé domy na Jesenicku a ve Východních Čechách. Pokud je Romové nebudou splácet, budou muset pryč. (Aktuálně.cz, 19. 10. 2006, Na chudé po Vsetínsku: pěkně to vyčistit, zvýraznění autorka textu)

Podobné zprávy a mediální výroky přispěly ke stigmatizaci vystěhovaných rodin a negativně ovlivnily také způsob vnímání rodin jejich okolím v nových bydlištích. To potvrdily mimo jiné i první reakce starostů v obcích na Jesenicku, kteří emotivně reagovali na mediální sdělení, že k nim Vsetín vystěhoval „problémové Romy“, záměrem vystěhovat „problémové rodiny“ zpět do Vsetína.

V průběhu října 2006 město oficiálně prezentovalo svůj postup na svých internetových stránkách. Dne 5. října 2006 zde tisková mluvčí města Eva Stejskalová oficiálně zveřejnila

informaci o záměru vystěhovat rodiny, které již nemají právní nárok na náhradní bydlení mimo Zlínský kraj.

„Stěhování se týká šestatřiceti rodin, tedy přibližně 230 osob. Převážná většina z nich neplatí nájem ani elektřinu a jejich dluhy dosahují několika stovek tisíc korun, stále všichni mají nárok na náhradní bydlení. (...) Ovšem ti, kteří již nemají žádný právní nárok na náhradní bydlení, opustí po dohodě s námi Zlínský kraj,“ upozornil starosta Jiří Čunek, který naznačil, že se jedná o přibližně deset romských rodin. (Eva Stejskalová, tisková mluvčí města, 5. 10. 2006, Domy pro nepřizpůsobivé si prohlídly desítky starostů z celé republiky, zvýraznění autorka textu)

Následující den, 6. října 2006 konkretizoval Jiří Čunek veřejně v médiích informace o způsobu vystěhování deseti romských rodin za hranice kraje.

„Naše společná představa je taková, že jim půjčíme peníze na nákup starších domů v jiných krajích a oni se tam přestěhují,“ říká Čunek. Podrobnosti projektu jsme zatím odmítli zveřejnit.“ (MF DNES – jihovýchodní Morava, 6. 10. 2006, Stěhování Romů může začít).

Ani oficiálně prezentované kritérium města, které se opíralo o právní nárok rodin na bydlení, však nebylo naplněno. Toto tvrzení je možné zpochybnit na základě šetření VOP, který v roce 2007 posuzoval některé smlouvy rodin s městem a rozhodnutí o vyklizení bytů Okresním soudem ve Vsetíně. Ombudsman posuzoval smlouvy vystěhovaných rodin na Jesenicko a rodin stěhovaných do objektů Poschla. V podkladech, které měl během svého šetření k dispozici, našel v obou případech smluv shodné právní tituly k vyklizení bytů v pavlačovém domě¹⁴ (VOP 2007: 35). Městem veřejně deklarovaná politika vůči nájemníkům domu a kategorizace na rodiny, které mají právní nárok na bydlení, tedy v důsledku neplatila.

Podobně problematické jsou také ostatní kritéria města, která měla sloužit k ospravedlnění toho, kdo již dál na území města nemá právo bydlet. Co se týče výše deklarovaného kritéria početnosti rodin, v jednom případě došlo v rámci vystěhování ke sloučení dvou rodin (rodiny matky a její dcery), které spolu původně v pavlačovém domě společně nebydlely. Město tedy do jednoho menšího domu (se dvěma obytnými místnostmi) sestěhovalo dvě rodiny s mnoha dětmi, z čehož následně vyplynulo mnoho problémů v soužití jak obou rodin, tak ve vztahu k širšímu okolí.

¹⁴ „Z hlediska práva, jak jsem konstatoval v části B tohoto závěrečného stanoviska, se jednalo v případě rodin vystěhovaných na Jesenicko, Prostějovsko a Uherskohradištsko o rodiny, jimž uplynula doba platnosti nájemní smlouvy uzavřené s městem Vsetín na dobu určitou a u nichž Okresní soud ve Vsetíně rozhodl na základě návrhu města Vsetín o vyklizení. Soud ani v jednom případě nepřiznal bytovou náhradu. K sociální situaci a nezletilým dětem v rodinách přihlédl tak, že prodloužil zákonnou 15denní lhůtu k vyklizení bytů na 1 měsíc a v jednom případě až 3 měsíce (viz blíže část B tohoto závěrečného stanoviska). U rodin vystěhovaných do objektů v lokalitě Poschla jsem z podkladů, které jsem měl k dispozici, zjistil shodný právní titul k vyklizení bytů v pavlačovém domě č. p. 1336 na ulici Smetanova ve Vsetíně. Ani zde nepřiznal Okresní soud ve Vsetíně vyklizovaným rodinám bytovou náhradu. S ohledem na výše uvedené musím konstatovat, že neplatilo mediálně prezentované rozlišovací kritérium, že do objektů na Poschle byly vystěhovány rodiny, které neměly dluhy, a naopak na Jesenicko, Prostějovsko a Uherskohradištsko rodiny, které dluhy měly.“ (Závěrečné stanovisko VOP 2007: 35).

Šetření VOP také prokázalo, že (mimo kraj) vystěhované rodiny za užívání bytů v pavlačovém domě na ulici Smetanova platily. Tři rodiny měly dluhy na nájemném z předchozího nájemního vztahu, ale dluh splácely, zbývající tři rodiny podle VOP dluhy neměly (VOP 2007: 35). Některým rodinám tedy byla zcela neprávem připsána nálepka „dlužníků a neplatičů“. Rodiny nejen nebyly neplatiči, ale ani kritérium zadluženosti, kterým argumentovalo město pro výběr vystěhovaných rodin, nebylo ve všech případech splněno.

Zpráva Grygara a Stöckelové upozorňuje na kolektivní identitu „dlužníků a neplatičů“, která byla ze strany města rodinám v pavlačovém domě připsána a problematické propojení obou pojmů *neplatič* a *dlužník*, které ve spojitosti s pavlačovým domem používalo město (srov. Grygar, Stöckelová 2007: 39–48, VOP 2007). Dluhy rodinám v pavlačovém domě nevznikly pouze neplacením nájemného, k zadlužení mnohdy přispěl také nedostatečný systém přehledu a kontroly skutečných výdajů za služby, které byly mezi obyvatele domu městem rozpočítávány¹⁵. Výše zmíněná zpráva se v této souvislosti zmiňuje o nemožnosti kontroly těchto výdajů ze strany rodin. Problematická byla především „absence specifické infrastruktury, která by činila viditelnou a měřitelnou spotřebu služeb“ v pavlačovém domě (Grygar, Stöckelová 2007: 44). Systém komunikace ohledně dluhů a nedoplatků za služby mezi městem a rodinami byl nepřehledný, což nájemníkům domu znemožňovalo mít o svých dluzích přehled a zadlužení mnohdy předcházet.

Na základě šetření VOP v roce 2007 bylo také zjištěno, že rodiny městu za nájem a služby dlužily i v případech, kdy byl k jejich placení využíván institut zvláštního příjemce dávky (VOP 2007: 16). Institut zvláštního příjemce (dále jen IZP) je ustavován příslušným státním orgánem (sociálním odborem) v případech, kdy hrozí, že by se výplatou dávky dosavadnímu příjemci nedosáhlo účelu, ke kterému má dávka sloužit. IZP má působit preventivně a u rodin, které se již zadlužily, má sloužit k zamezení dalšího růstu dluhů. Rodiny však neměly o svých platbách za nájem a služby přehled ani v případech, kdy byly tyto položky placeny skrze IZP přímo ze sociálních dávek¹⁶ (viz kazuistika rodiny Medvědových).

K nedostatečnému přehledu o platbách a stavu dluhů vůči městu přispíval také systém poplatků z prodlení, kdy rodinám nabíhaly za starší nedoplatky penále, přestože městu dluhy splácely. Složitý a nepřehledný systém dluhové administrace a účetnictví města mohl v tomto případě sloužit také jako mocenský prostředek vůči rodinám. Město mohlo díky neprůhledné administraci a systému poplatků z prodlení udělat z nájemníků domu „dlužníky a neplatiče“ (a to i díky poměrně malým částkám), čímž následně ospravedlňovalo svůj postup vůči „problémovým“ romským rodinám. Město tedy zvolilo represivní politiku vůči dlužníkům, na místo toho, aby ve vztahu k sociálně slabým rodinám s nižším ekonomickým a sociálním

¹⁵ V pavlačovém domě se společnými sprchami pro každé patro neexistoval systém vodoměrů pro jednotlivé byty (srov. Grygar, Stöckelová 2007: 44).

¹⁶ Do roku 2007 se jednalo o dávku sociální péče, stejný mechanismus (institut zvláštního příjemce) mohl být nastaven u dávek státní sociální podpory.

kapitálem a tendencím k zadlužování nastolilo transparentní a účinný systém splácení a předcházení dluhů.

Ukazuje se zde, jakými prostředky má město jako aktér možnost uplatňovat svou moc a manipulovat s určitými kategoriemi občanů, kteří jsou městem identifikováni jako „problematičtí“. Městem připsaná kolektivní identita „neplatiče a dlužníka“ sloužila k ospravedlnění postupu vůči vystěhovaným rodinám a k deklarování jejich viny. Tato pozice umožnila přistupovat k rodinám jako k druhořadým občanům bez nároku prosazovat svá práva, či vystupovat v roli aktivních aktérů celé události nebo jako plnohodnotných občanů města.

Nátlak města a podpis smluv

Rodiny se o místech, do kterých budou přestěhovány, dozvídaly těsně před samotným stěhováním, do poslední chvíle často netušily, kam je autobus veze. Ve stejnou dobu byly s některými zástupci rodin sepsány také smlouvy o bezúročné půjčce se Vsetínskou správní a investiční, příspěvkovou organizací města (v případě jedné z rodin došlo k podpisu smlouvy v ten samý den, kdy došlo k vystěhování). Zástupci rodin byli jednotlivě zváni na Městský úřad. Podle výpovědí členů rodin, kteří s městem jednali, byli vždy přítomni pouze dva zástupci jedné rodiny, několik úředníků města a zástupce realitní kanceláře. Zástupce realitní kanceláře ukázal zástupcům rodin pouze fotografie vybraných domů, které však dostatečně nevykreslovaly stav nemovitostí, které měly rodiny koupit (nebylo například zřejmé, jak dům vypadá uvnitř, nebyl zřejmý stavebnětechnický stav nemovitosti atd.) Rodiny v rozhovorech i ve veškeré dostupné dokumentaci¹⁷ shodně uvádí, že neměly možnost odmítnout, protože v tom případě jim zástupci města hrozili vystěhováním na ulici a následně soudním odebráním dětí do ústavní péče. Rodiny tak v podstatě od města žádnou možnost volby neměly. Neměly ani možnost vidět před přestěhováním nemovitosti, které kupují, nebyla jim také nabídnuta právní asistence při posouzení a podpisu smluv o půjčce a kupních smluv.

Se všemi rodinami, které měly být vystěhovány do domů mimo město, byly v průběhu října uzavřeny smlouvy o půjčce mezi Vsetínskou správní a investiční, příspěvkovou organizací jako věřitelem a zástupci rodin jako dlužníky. Smlouvy o půjčce jsou bezúročné, měsíční splátky činí cca 2 tisíce Kč. V případě zpoždění ve splátce činí úroky z prodlení 10 % z dlužné částky a současně se dlužná částka stává okamžitě splatnou.

Zástupci rodin podepsali pod nátlakem zástupců města různé listiny, s jejichž obsahem neměli možnost se v plném rozsahu seznámit a jejichž význam si následně plně neuvědomovali. Mezi těmito dokumenty byla smlouva o půjčce a plná moc, zmocněncům (jednatelům realitní kanceláře), kteří byli rodinám určeni městem Vsetín. Tento vnucený „zmocněnec“ za rodiny

¹⁷ Jedná se především o zápisy terénních pracovníků a krajské koordinátorky, které byly pořízeny po přestěhování, Závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv, články v médiích a další.

převzal půjčku od Vsetínské správní a investiční a podepsal kupní smlouvu s původními vlastníky domů.

Rodiny byly v jednání s městem ve značně znevýhodněné a mocensky nerovné pozici, jednání na radnici a podpis smluv popisovaly jako nevyhnutelnost a tíseň, z důvodu obav, že jim budou sociálním odborem odebrány děti. Způsob, jakým k uzavření smluv došlo, stejně jako způsob, jakým došlo k vystěhování, představuje velký zásah do občanských práv městem vystěhovaných osob. Na tento bod se během svého šetření zaměřil také veřejný ochránce práv, který ve svém stanovisku konstatoval porušení práva na lidskou důstojnost a ochranu soukromého a rodinného života spočívající v omezení svobody volby místa pobytu a způsobu života (problematickým byl hodnocen především nátlak veřejné moci při správě obecního majetku a stigmatizace vystěhovaných rodin prezentovaných městem jako „neplatiči a nepřízpůsobiví občané“) (VOP 2007: 40).

Výběr lokalit, deklarovaná levnost a technický stav zakoupených domů

Nemovitosti zajišťovala na základě smlouvy se Vsetínskou správní a investiční organizací realitní kancelář Imbex. Město tedy převedlo finance na účet realitní kanceláře, jejíž jednatelé na základě dohodnutých kritérií hledali pro rodiny „vhodné“ nemovitosti.¹⁸ Jaká kritéria byla ustanovena pro volbu lokalit a nemovitostí můžeme odhadovat pouze z mediálně prezentovaných výroků zástupců města, především bývalého starosty Jiřího Čunka. Podle nich měla být hlavními kritérii výběru údajná „levnost“¹⁹ a „obyvatelnost“ zakoupených domů a podmínka lokalit mimo kraj.

„Snažili jsme se vybrat místa, kde není větší počet Romů, protože pokud jsou ve skupinách, dělají problémy. Vhodné lokality jsme našli právě na Jesenicku. Koupili jsme jim levné a obyvatelné domy, kde najdou nový domov. Oni je budou splácet jako bezúročnou půjčku,“ vysvětluje Čunek.“ (MF Dnes – Střední Morava, 19. 10. 2006, Rostislav Hányš, Romy přivezli tajně. V noci.)

Pozdější dotazy, proč jako alternativy Poschly nebyly pro rodiny vybrány nemovitosti v rámci Zlínského kraje, případně v blízkosti Vsetína, město zdůvodnilo nedostatkem vhodných nemovitostí v rámci kraje. Podle následného šetření VOP a olomoucké krajské koordinátorky vyplynulo, že srovnatelné nemovitosti bylo ve stejném časovém období možné pořídit i na Vsetínsku. Výroky starosty, které byly zveřejněny již před začátkem stěhování, však potvrzují, že výběr domů mimo Zlínský kraj byl záměrný.

Velikost obcí, kde radnice vybrala a zakoupila domy, je od 400 do 1000 obyvatel. Lokality mají venkovský charakter a především v případě Jesenicka jsou charakteristické značnou

¹⁸ Podrobnější informace k postupu města a realitní kanceláře byly zprostředkovány právní zástupkyní vystěhovaných rodin, jež následně podaly na město žalobu na ochranu osobnosti.

¹⁹ Podle informací právní zástupkyně rodin jeden ze svědků k zajišťování nemovitostí u soudu uvedl, že finanční hranice pro nákup nemovitostí měla být cca 500 tisíc Kč.

odlehlostí, obtížnou dostupností a vysokou nezaměstnaností (a to především v zimním období). V obcích na Prostějovsku představovala problém především absence sítě sociálních služeb v místech, kam byly rodiny vystěhovány. Vsetínem výše deklarované kritérium nízké populace Romů vybraných míst nebylo splněno – město vůbec nevycházelo z dostupných informací např. Analýzy sociálně vyloučených lokalit a mapy vyloučených lokalit (Gabal 2006). Tzv. „vyloučené lokality“, místa, kde se koncentrují sociálně slabí lidé (často etnizováni jako romské lokality), se ve dvou případech nachází v těsné blízkosti městem zvolených obcí. Ve veřejném dokumentu „Strategie integrace příslušníků romských komunit v Olomouckém kraji 2006–2010“ (dále jen Strategie integrace) je navíc dostupný podrobný popis těchto lokalit.

Z odborných posudků, které byly na objekty následně zpracovány²⁰, vyplynulo, že jsou ve špatném stavebně-technickém stavu a pro trvalé užívání vyžadují nákladné rekonstrukce (problém u všech objektů představovala vlhkost, plísně, poškození omítek, stará elektroinstalace atd.) U jednoho z objektů byl závažným problémem nevyhovující zdroj pitné vody, jinde zase zcela nefunkční kanalizace, hnilobou napadená konstrukce střechy, neopravitelná elektroinstalace i vodoinstalace (srov. VOP 2007). V případě dvou objektů v obcích Supíkovice na Jesenicku a Úsobrno na Uherskohradištsku byly městem zakoupené domy v natolik špatném stavu, že zástupci města na místě sami uznali, že domy nejsou vhodné k okamžitému bydlení a rodinám tak bylo umožněno vrátit se na krátkou dobu zpět do Vsetína.²¹ Nejednalo se tedy o nemovitosti, které by vyžadovaly pouze drobnější opravy, jak deklarovalo město Vsetín. Město vystěhovalo rodiny do nemovitostí a podmínek, které byly mnohdy v mnohem horším stavu, než byty, ve kterých rodiny bydlely v pavlačovém domě.

Důležitým kritériem měla být pro město avizovaná obyvatelnost a nízká cena nemovitostí. Podle výpovědí starostů se však v některých případech jednalo o nemovitosti, které byly vzhledem k technickému stavu v podstatě neprodejně. Městem deklarovaná kritéria levnosti a obyvatelnosti jsou tedy vzhledem k technickému stavu nemovitostí značně diskutabilní a prioritou bylo především vystěhovat rodiny rychle mimo město a kraj.

²⁰ Díky starostům, krajské koordinátorce pro národnostní menšiny a neziskové organizaci Ester jsem měla k dispozici posudky tří objektů. Dále jsem také vycházela z detailních informací v Závěrečném stanovisku veřejného ochránce práv (VOP 2007).

²¹ Rodiny pak byly městem ubytovány na přechodnou dobu v ubytovně ve Vsetíně. Město následně vybralo jiné nemovitosti a o dva týdny později byly zbývající rodiny odstěhovány do jiných domů na Prostějovsku. Město však svá kritéria příliš nezměnilo, neboť na dům v jedné z obcí na Prostějovsku o půl roku později nařídil stavební úřad demoliční výměr.

IV. Příklady kazuistik romských rodin vystěhovaných na Jesenicko a Prostějovsko²²

Rodina Medvědových²³

Desetičlenná rodina Medvědových bydlela ve Vsetíně nejdříve v tzv. „domě hrůzy“ na Jiráskově ulici, odkud byla přestěhována do pavlačového domu na Smetanově ulici č. p. 1336. Již v době stěhování, na začátku října 2006, se jednalo o dvě nukleární rodiny, čítající čtyři dospělé a pět nezletilých dětí, mladším rodičům (18, 21) se však krátce po vystěhování narodil syn. Manželé Medvědovi, stejně jako jejich dospělý syn, byli ve Vsetíně dlouhodobě v evidenci Úřadu práce, pan Medvěd je vyučený svářeč, ostatní členové rodiny mají základní vzdělání. Děti ve Vsetíně navštěvovaly základní školu praktickou, jedno z dětí je zdravotně postižené.

Obec Kostelec, do které byla rodina vystěhována a kde v současnosti žije, má zhruba jeden tisíc obyvatel. V obci je první stupeň základní školy, do praktické školy musí děti dojíždět do Prostějova, který je vzdálen zhruba deset kilometrů. Za veškerými úřady (pracovní úřad, sociální odbor) musí rodina v současnosti také dojíždět do Prostějova, který je dostupný autobusem. Až do roku 2009 rodina neměla v obci Kostelec trvalý pobyt (nebyla stále vlastníkem domu, a dům byl v havarijním stavu) a musela pravidelně dojíždět do Vsetína na Úřad práce.

Ve Vsetíně měli manželé Medvědovi s městem uzavřenou nájemní smlouvu na dobu určitou na byt v pavlačovém domě, která jim byla každý rok prodlužována. Stejně jako v případě ostatních rodin jim smlouva s městem nebyla prodloužena a proběhl soud o vyklizení bytu. Podle výpovědi pana Medvěda proběhl soud s městem, kterého se účastnil a kde se jednalo o rozhodnutí jim smlouvu neprodloužit. Pan Medvěd u soudu sice namítal, že nemají dluhy a projevil zájem o jiný byt, zde mu však bylo sděleno, že na jiný byt nemají nárok a že se současného bytu se budou muset vystěhovat.

Manželé Medvědovi byli asi 14 dnů před samotným stěhováním pozváni na Městský úřad ve Vsetíně, kde jim bylo sděleno, že se pavlačový dům bude bourat, což se již vědělo asi půl roku. Byli zde přítomní „lidé z města“: paní Beková (vedoucí odboru sociálních věcí), pan

²² Jména rodin a názvy všech obcí jsou v kazuistikách pozměněna.

²³ Kazuistika rodiny Medvědových má jiné členění než ostatní kazuistiky. Její součástí je také chronologický přehled událostí od roku 2006 (tabulka v textu), který mapuje sled událostí, které následovaly po vystěhování rodiny na Prostějovsko. Kazuistika je více detailní než u ostatních kontaktovaných rodin a to z důvodu, že mi starosta obce poskytl detailnější informace a dokumentace k případu této rodiny.

Gajdušek (místostarosta Vsetína), pan Mikulec (Vsetínská správní a investiční, dále VSI) a pan Šulák (technik správy majetku VSI). Zaměstnanci města rodině ukázali na internetu fotky rodinného domu v Újezdě, kam se rodina měla původně přestěhovat. Zástupci města manželům sdělili, že pokud „nabídku“ města nepřijmou, budou z nich bezdomovci. Byli také upozorněni, že v tomto případě by došlo rovněž k odebrání jejich dětí do ústavní výchovy. V tísnivé situaci tak rodině nebyla dána šance a právo nabídku města odmítnout a jinou možnost v podstatě neměli.

Rodině byla městem nabídnuta půjčka na dům ve výši 460 tisíc Kč, kterou by rodina měla měsíčně splácet do roku 2026. Měsíční splátka činí 1950 Kč, tu rodina musí splácet vždy do pátého dne v měsíci. Podle pana Medvěda bylo zástupci města řečeno, že budou městu splácet půjčku, přestože prý manželé Medvědovi namítli, že peníze na splácení hypotéky nemají. Během této návštěvy byla již také podepsána smlouva o půjčce mezi rodinou jako dlužníkem a Vsetínskou správní a investiční a kupní smlouva na dům v Újezdě. V následující části je představen přehled významných událostí od roku 2006, které měly vliv na současnou situaci rodiny:

Stručný přehled událostí 2006–2010

Dne 10. října 2006 byla rodina Medvědova vystěhována nejdříve do obce Újezd na Uherskohradištsku. Přítomní byli opět místostarosta Gajdušek a zástupci Vsetínské správní a investiční. Po zhlédnutí domu však rodina dům odmítla převzít:

„Když jsme tam přijeli, zjistili jsme, že dům je neobyvatelný, byla tam obrovská díra ve zdi, dům měl vlhké stěny. Řekl jsem jim, ať ani nic nevykládají, do takového domu se stěhovat nebudu, s čímž souhlasil i pan Mikulec, přesto na nás byl vyvíjen nátlak, abychom dům vzali, ale odmítli jsme a vrátili se zpět do Vsetína.“

Rodina bydlela asi týden v ubytovně ve Vsetíně, po týdnu jim bylo sděleno, že se budou stěhovat do jiného domu v obci Kostelec. Pan Medvěd měl tentokrát možnost za asistence zaměstnanců VSI dům krátce zhlédnout. Na první pohled dům vypadal v pořádku, rodina však uvedla, že se vše odehrálo velice rychle.

Následující den, 26. října 2006, došlo k podpisu nových smluv a následně byli Medvědovi ve večerních hodinách pracovníky města přestěhováni do obce Kostelec. Rodině byla také na místě vyplacena městem částka 10 tisíc Kč na nutné výdaje spojené s opravou domu.

Rodina dále uvedla, že druhý den po řádné prohlídce za denního světla bylo na domě odhaleno mnoho závad. Pan Medvěd se vydal do Vsetína s úmyslem od smlouvy odstoupit, místostarosta města mu však sdělil, že smlouvu podepsali a tím je jejich krok nevratný.

Pracovníci města během stěhování manželům sdělili, že starosta obce byl o jejich příchodu předem informován, na obecním úřadě však o jejich stěhování nikdo nevěděl. Druhý den po stěhování (27. října 2006) rodina kontaktovala starostu obce, který byl celou situací velmi zaskočen. Starosta během osobní návštěvy zjistil, že rodina byla nastěhována do malého třípokojového domu s kuchyní, který byl již dlouho ve špatném technickém stavu (měl vlhké

stěny a špatnou střechu). Starosta následně o celé situaci informoval olomouckou krajskou koordinátorku (dále jen krajskou koordinátorkou) Renátu Köttnerovou.

Dne 3. listopadu 2006 bylo v domácnosti rodiny provedeno šetření krajskou koordinátorkou společně se starostou obce. Starosta sdělil, že původní majitelka prodala nemovitost za 320 tisíc Kč, přesto manželé Medvědovi dostali půjčku na koupi domu ve výši 460 tisíc Kč. Vzhledem ke skutečnosti, že rodina byla bez finančních prostředků (finanční závislost na výplatě dávek Státní sociální podpory kolem desátého dne v měsíci), byly rodině zapůjčeny finanční prostředky na první splátku.

Na základě komunikace se sociálním odborem ve Vsetíně bylo krajskou koordinátorkou zjištěno, že rodina v době vystěhování neměla dluhy na nájmu. Nájemné bylo ve Vsetíně hrazeno přes institut zvláštního příjemce z dávek sociální podpory. Sociální pracovnice vsetínského městského úřadu dále krajské koordinátorce poskytla informaci, že nad rodinou byl sociálním odborem vykonáván pravidelný dohled: nad vedením domácnosti a úklidem, kontrolována byla také školní docházka dětí, platby a povinnosti spojené s návštěvou úřadu práce. Jednalo se o sociálně slabou rodinu, která byla v řadě záležitostí odkázána na pomoc a asistenci sociálního pracovníka.

Po přestěhování se rodina ocitla v pro ně nepříznivé situaci. V jejich případě nebyla podepsána kupní smlouva na dům a členové rodiny tak stále nebyli občany Kostelce. Museli proto pravidelně dojíždět do místa svého trvalého bydliště na úřad práce. Pokud by tak nečinili, hrozilo by jim sankční vyřazení z úřadu práce, což by snížilo finanční příjmy rodiny. Smlouva měla být původně uzavřena s tehdejším majitelem domu (jednatelem realitní kanceláře Imbex, panem Mariánem Budínským). Rodina však dále ohledně podpisu smlouvy nechtěla jednat, protože dům byl v havarijním stavu. Podpisem smlouvy by totiž potvrdili souhlas se všemi podmínkami smlouvy a se stavem kupované nemovitosti. V této situaci nadále nemohli žádat o převedení trvalého bydliště do Kostelce. Rodina zároveň o trvalé bydliště ve Vsetíně nechtěla přijít, aby neztratila možnost se do Vsetína vrátit. V Kostelci zůstat nechtěli.

6. 11. 2006 rodina podala za asistence krajské koordinátorky písemnou žádost Základní škole v Kostelci o individuální integraci jejích 3 dětí (1. až 5. třída), které ve Vsetíně navštěvovaly praktickou školu; byla zahájena spolupráce s Pedagogicko-psychologickou poradnou v Prostějově. Podle záznamů krajské koordinátorky nebylo individuální integraci ve škole možné realizovat, děti musí dojíždět do praktické školy v Prostějově.

11. 11. 2006 došlo k vyhoření elektroinstalace v domě (13. 11. o tom krajská koordinátorka informuje vedoucí sociálního odboru ve Vsetíně).

29. 11. 2006 nastaly finanční problémy rodiny, jednalo se problém s výplatou dávek Státní sociální podpory u družky syna manželů Medvědových (Nebyla nahlášena změna, dávky byly poslány do Vsetína. Dále také nebyla nahlášena změna bydliště dospělého syna manželů, který byl na základě toho ve Vsetíně vyřazen z evidence Úřadu práce.)

30. 11. 2006 krajská olomoucká koordinátorka iniciovala žádost o mimořádné převedení rodiny na ÚP Prostějov, jako prevenci vyřazení rodinných příslušníků z ÚP. Na základě toho došlo k setkání ředitelů Pracovních úřadu Vsetín a Prostějov, bez změny trvalého bydliště však není převedení rodiny možné (důvodem je současná legislativa a rozdělování peněz mezi jednotlivými úřady).

17. 2. 2007 místním šetřením příslušného stavebního úřadu byla vypracována souhrnná zpráva o technickém stavu domu, který rodina obývá. Objekt byl shledán neobyvatelným, z důvodu ohrožení života a zdraví osob. Vlastníku nemovitosti (zaměstnanci společnosti Imbex, s.r.o. Mariánu Budínskému) se nařizuje provést nezbytné úpravy a udržovací práce.

25. 5. 2007 právní zástupkyně rodiny informovala starostku města Vsetína Květoslavu Othovou o tom, že právně zastupuje rodinu, a o současné situaci se stavebně-technickým stavem domu, žádá město o spolupráci a součinnost při řešení současné tíživé situace rodiny, vzhledem ke skutečnosti, že se jedná stále o občany města Vsetína.

12. 7. 2007 vydal příslušný stavební úřad „Sdělení o nařízení odstranění stavby“ na základě podnětu prostějovské advokátní kanceláře zastupující rodinu z podnětu VOP. Na základě výkonu stavebního dozoru bylo zjištěno, že stavba svým stavem ohrožuje život a zdraví zde žijících osob a majetek třetích osob. Bylo zahájeno řízení o odstranění stavby.

12. 7. 2007 M. Budínský, tehdejší majitel domu (jednatel realitní kanceláře Imbex) vyzval manžele Medvědovi, aby opustili dům, z důvodu, že do tohoto dne nepodepsali budoucí smlouvu o smlouvě kupní. Na základě řízení stavebního úřadu o odstranění stavby je vyzval, aby dům vyklidili.

16. 7. 2007 na základě předchozích událostí manželé Medvědovi podali žádost o přidělení městského bytu ve Vsetíně.

Věc: Žádost o přidělení městského bytu

Vážená paní starostko,

jsme manželé se 6-ti dětmi a žádáme tímto Městský úřad ve Vsetíně o přednostní přidělení městského bytu.

Zatím bydlíme v Kostelci v domku pana Ing. Budínského. Tento domek je v havarijním stavu a pro další bydlení nemyslitelný a také neopravitelný. V současné době bylo zahájeno v místě příslušným Stavebním úřadem správní řízení o odstranění stavby domu, ve kterém bydlíme, také s rodinou našeho syna Radana s družkou Alenou a jejich synem Románkem, další dítě se má narodit do měsíce. Naše rodina tedy celkem čítá 12 lidí. Na pořízení vlastního bydlení zatím nemáme finanční prostředky. Předtím jsme bydleli v bytě na Smetanově ulici a své povinnosti si vždy řádně plnili. Přesto, že nám mnoho lidí pomáhá, neobyvatelným domem jsme se dostali do situace, se kterou si nevíme rady.

Proto Vás naléhavě prosíme o pomoc. Jsme připraveni bydlet po nějaký čas i na ubytovně ve Vsetíně nebo okolí, jen nás, prosíme Vás, nerozděluje.

Prosíme vás, Vážená paní starostko, o přednostní projednání naší žádosti v příslušných orgánech našeho Města Vsetína.

Za Vaši podporu a pomoc Vám předem upřímně děkujeme.

20. 8. 2007 proběhla společná schůzka na Městském úřadě ve Vsetíně se starostkou Květoslavou Othovou, kde je přítomný veřejný ochránce práv, zástupci města Vsetína, zástupkyně hejtmanky Jitky Chalánkové, Renáta Köttnerová a starosta obce Kostelec.

Na schůzce byly na základě výsledků šetření veřejného ochránce práv konstatovány problémy se situací romských rodin, které byly vystěhovány ze Vsetína. Potíže VOP shledal především v nevyjasněných vlastnických poměrech a technických parametrech objektů, kam vsetínská radnice Romy vystěhovala. Zcela nevyhovujícím pro bydlení byl shledán dům v Kostelci. Starosta obce Kostelec starostce Vsetína sdělil, že dům je za současného stavu neobyvatelný,

na základě úředního rozhodnutí, by měl být zbourán a v silách obce není řešit situaci rodiny. Starostka města Vsetín přislíbila součinnost na řešení problémů vystěhovaných rodin (posunutí termínu splátek půjček, byla také zmíněna možnost rozšíření výstavby na Poschle v daném roce). Starostka na schůzce neodmítla ani možnost návratu vystěhovaných rodin, bylo však namítnuto, že město nemá dostatek kapacit, aby mohlo žádosti o byt, které rodiny předložily, uspokojit. Budou však individuálně posouzeny (R. Köttnerová, Zpráva ze služební cesty, 24. 8. 2007).

17. 9. 2007 rodina obdržela vyjádření bytové komise Vsetín:

Sdělení z jednání bytové komise dne 10. 9. 2007

Městský úřad ve Vsetíně, odbor sociálních věcí, úsek bytový Vám sděluje, že dne 10. 9. 2007 bytová komise projednávala Vaši žádost o přidělení sociálního bytu ve Vsetíně, adresovanou i na starostku města. Po projednání Vám sdělujeme, že bytová komise konstatovala, že Vaši žádosti nelze vyhovět. Vaši žádost nelze zapsat do seznamu uchazečů o obecní byt vzhledem k tomu, že nesplňujete podmínky schválených Pravidel pro přidělování bytů, které jsou v majetku města Vsetín. Jednou z podmínek pro podání žádosti o přidělení obecního bytu v našem městě je, že žadatel nemá dluh vůči městu Vsetín. Vy v současné době tuto podmínku nesplňujete. Dáváme Vám na vědomí stanovisko bytové komise a zůstáváme s pozdravem,

Alena Beková, vedoucí odboru sociálních věcí

Ve Vsetíně byl sice nájem hrazen z dávek sociálních péče přes institut zvláštního příjemce, rodina podle informací Odboru sociálních věcí ve Vsetíně, které byly krajské koordinátorce předány po vystěhování, neměla mít u města dluh. V momentě, kdy však Medvědovi žádali o obecní byt a možnost návratu do Vsetína, byli městem informováni o skutečnosti, že dluh stále mají.

16. 10 2007 byla rodině přerušena dodávka elektrického proudu, který odpojil majitel domu, Marián Budínský (jednatel vsetínské realitní kanceláře Imbex). Za asistence starosty obce, který na platební povinnosti rodiny osobně dohlížel, byla vlastníkovému domu uhrazena faktura za elektřinu do 30. 6. 2007. Další fakturu však rodina neobdržela. V domě bez elektřiny v té době pobývala družka syna manželů Medvědových s novorozeným potomkem. Starosta obce se v této tíživé sociální situaci snažil rodině všemožně pomoci.

2. 11. 2007 proběhla služební cesta krajské koordinátorky R. Köttnerové doprovázené ministryní pro lidská práva Džamilou Stehlíkovou do Kostelce a následně na Městský úřad ve Vsetíně. Cílem cesty byla osobní návštěva rodiny Medvědových a návštěva starosty. Ministryně se seznámila se současnou kritickou situací a technickým stavem nemovitosti. Byla obeznámena s kritickou situací rodiny a s limity obce řešit současnou bytovou i sociální situaci rodiny. V obci byli přítomni i pracovníci sociálního odboru v Prostějově, kteří vyplnili s rodinou žádost o dávku hmotné nouze Mimořádnou okamžitou pomoc (MOP) určenou rodinám v tíživé sociální situaci, žádost má být předána vedoucí sociálního odboru ve Vsetíně. Setkání na městském úřadě ve Vsetíně se účastnil místostarosta L. Gajdušek, poradce starostky J. Mikulec, vedoucí odboru sociálních věcí A. Beková, vedoucí odboru sociální prevence J. Plšek a D. Cincibusová, pracovnice Diakonie Vsetín. Krajská koordinátorka informovala zástupce radnice o situaci rodiny. Z jednání vyplynulo, že záměrem vsetínské radnice je odkoupení domu od jeho současného majitele (stále zaměstnanec realitní kanceláře) Vsetínskou správní a investiční a následná rekonstrukce a navýšení půjčky pro rodinu, která by náklady na úpravy domu splácela po delší dobu (cca 30 let). Záležitost mělo projednat v nejbližším termínu zastupitelstvo města Vsetín. Z jednání dále vyplynulo, že město mělo pravděpodobně od majitele domu informace, že rodina se odmítla přihlásit k odběru elektřiny.

Ve světle nových informací bylo přislíbeno, že věc bude projednána s majitelem domu a rodině bude zaslána faktura za odběr elektřiny (R. Köttnerová, Zpráva ze služební cesty 5. 11. 2007).

2. 4. 2008 se v obci Kostelec odehrála schůzka starostky Vsetína s místním starostou a s veřejným ochráncem práv. Rodina v té době pravidelně splácela půjčku na dům, který na základě výše uvedených jednání přešel do majetku Vsetínské správní a investiční. Veřejný ochránce práv požádal zástupce obou obcí o součinnost. Daný Stavební úřad vyzval VSI k nápravám nedostatků na domě do 30. 6. 2008. Na schůzce zaznělo, že starostka Vsetína, starosta Kostelce „garantují“, že se rodina po realizaci oprav do domu bude moci vrátit. Město Vsetín provede nutné opravy na domě a na základě toho si má rodina zažádat o trvalý pobyt v obci. Z tohoto postupu vyplývá, že město Vsetín se dům zavázalo opravit pod podmínkou, že se rodina přihlásí k trvalému pobytu v obci Kostelec a členové rodiny tudíž přestanou být občany města Vsetín.

V listopadu 2008 byly zahájeny opravy nemovitosti, jež trvaly zhruba šest týdnů, náhradní ubytování rodiny bylo zajištěno městem Vsetín. Během přechodné doby ubytování vznikl rodině dluh ve výši několika desítek tisíc, spojený s úhradou náhradního ubytování ve Vsetíně. Po dokončení oprav, 9. 3. 2009 se rodina stala občany obce Kostelec. Poté, co dům přešel v roce 2009 do osobního vlastnictví rodiny, se objevila první exekuce, na základě nedoplatku elektřiny, který vznikl v době náhradního ubytování rodiny.

Mezi starostou a rodinou fungovala od roku 2006 velmi úzká spolupráce. Vzhledem k tomu, že v Kostelci ani přilehlých obcích nebyla k dispozici terénní sociální práce, Medvědovi se na starostu obraceli s pomocí ohledně většiny záležitostí, kterým nerozuměli (komunikace s různými úřady a institucemi). Obec pomáhala rodině v situaci, kterou by manželé nedokázali řešit sami. V době finanční tísně rodiny, byl starosta ochoten zapůjčit finance a snažil se také pomoci zprostředkovat jednotlivým členům rodiny zaměstnání. V rámci Veřejně prospěšných prací (dále jen VPP) byla oběma manželům obcí opakovaně zprostředkována práce. V roce 2008 pan Medvěd a jeho syn pracovali několik měsíců pro stavební firmu ve vzdálenějším městě. Tuto práci jim zprostředkoval bratr pana Medvěda, který se v této době u rodiny zdržoval a vlastním automobilem umožnil za práci dojíždět.

Z výše zmíněné kazuistiky je patrné, že v období 2006–2008 se v případě nejvíce angažoval samotný starosta obce, který pomáhal řešit tíživé sociální události vyvolané vystěhováním (asistoval rodině v komunikaci s úřady a se složitou administrativou, které manželé Medvědovi nerozuměli). Dále krajská olomoucká koordinátorka, která se snažila zajistit v rodině sociální práci, podpořit obec a zapojila do řešení situace další důležité aktéry (jednání s ÚP, školou, pravidelná komunikace se starostou obce, oslovení neziskové organizace atd.). Do roku 2008 zde také významně působil veřejný ochránce práv se svými zástupci, kteří rodině vyjednali právní pomoc v jejich složité situaci a zaštitili vyšší jednání s vedením města Vsetín, na které apelovali, aby situaci svých občanů pomohlo řešit. Neméně byla důležitá také osobní podpora těchto aktérů rodině. Řešení sociální situace rodiny po jejím vystěhování tedy ve svém důsledku vyžadovalo náročnou časovou agendu mnoha aktérů.

Od roku 2008 s Medvědovými soustavně spolupracují terénní sociální pracovníci neziskové organizace *Člověk v tísni*. Pomáhají rodině řešit především v důsledku vystěhování vzniklou dluhovou situaci a také pravidelné doučování. Mezi starostou obce, který již náročnou agendu spojenou se situací rodiny nezvládal, a neziskovou organizací byla navázána velmi dobrá spolupráce a systém pravidelné komunikace, který umožňoval včas řešit vzniklé problémy.

Podle sdělení terénní pracovnice města Vsetín neměla rodina v době vystěhování dluhy na nájmu, nájem byl řešen skrze IZP a rodina díky tomu neměla větší problémy s dluhy. Po přestěhování se postupně začala zhoršovat její finanční situace a v době náhradního ubytování došlo k zadlužení rodiny (nedoplatek na elektřině). Po převedení nemovitosti do osobního vlastnictví rodiny se dluhová situace dále prohlubovala (vznikly nové dluhy) a v roce 2009 vyústila v exekuci na dům. Je tedy možné konstatovat, že po vystěhování ze Vsetína se rapidně zhoršila dluhová a tím i sociální situace rodiny. Medvědovi se v důsledku vystěhování ocitli v Kostelci ve složité sociální a právní situaci, ve které se neorientovali a byli zcela odkázáni na pomoc svého okolí. Od chvíle, kdy přešel dům do osobního vlastnictví rodiny, hrozí, že v důsledku zadlužení rodina kdykoli o dům může přijít.

V době výzkumu žila rodina v obci v domě, který stále splácí. Z pohledu starosty a terénních sociálních pracovníků neziskové organizace, není možné mluvit o sociální stabilizaci rodiny a její úspěšné integraci v obci. Tomu nasvědčuje také to, že starosta obce, který rodině nad rámec svých povinností pomáhal, za to byl kritizován některými občany, kteří mu posléze jeho pomoc romské rodině vyčítali. V době výzkumu rodina neměla dostatečné příjmy na splácení vzniklých dluhů, měla odpojenou elektřinu z důvodu dluhu u společnosti E-on. S vyjednáváním splátek u této společnosti asistuje v současnosti rodině sociální pracovnice Člověka v tísni.

Rodina Liškových

Osmičlenná rodina Liškových byla do obce Bukovice nastěhována 13. října 2006. Jednalo se o rodiče Liškovi a jejich šest nezletilých dětí (ve věku 3 až 16 let). Do obce se později (z důvodu narození dítěte) přistěhovala také jejich dcera s druhem a jejich tři děti, jednalo se tedy o dvě nukleární rodiny.

Obec Bukovice čítá cca 460 obyvatel. Nezaměstnanost zde dosahuje nejvyšších hodnot v celém regionu, a to především v zimním období (až 30 %). V obci se nachází mateřská škola a základní škola speciální a praktická. V obci v době přistěhování rodiny nebyla zajištěna terénní sociální práce. Veškerou agendu v obci zajišťuje starosta, místostarostka, administrativní pracovnice obce a šest členů zastupitelstva. Obec spadá pod obec s pověřeným obecním úřadem Javorník.

V době přistěhování rodiny žilo v obci několik sociálně slabých romských rodin, které byly koncentrovány v bytovém domě soukromého majitele. Již v době nastěhování vsetínské rodiny zmíněný bytový dům pro obec představoval značný problém, docházelo ke konfliktům mezi jeho obyvateli a ostatními obyvateli obce. Příchod vsetínské rodiny, její následná adaptace na nové prostředí a její vnímání širším okolím byl touto situací negativně ovlivněn. Vsetínská rodina byla vnímána jako další „problém“, který obec „postihl“ a přispěl ke konfliktům v soužití romských a neromských obyvatel obce.

Smlouva o půjčce 489 tisíc Kč na zakoupení domu byla se Vsetínskou správní a investiční uzavřena 10. října 2006 a měla být splácena formou měsíčních splátek ve výši 2 050 Kč. Kupní smlouva byla podepsána 17. října 2006. Jednalo se o objekt, který vyžadoval další nákladné opravy a rekonstrukce. Hlavní problém od nastěhování rodiny představovala především nefunkční kanalizace, která neodpovídala potřebám početnější rodiny²⁴, problém by však vyřešila jediné nákladná rekonstrukce, na kterou již rodina neměla prostředky. Po necelých dvou měsících, 6. prosince 2006 byla rodina nucena přihlásit se v obci k trvalému pobytu z důvodu problémů spojených s výplatou sociálních dávek.

Předškolní děti nenavštěvovaly ve Vsetíně mateřskou školu, ale začaly do mateřské školy docházet v Bukovicích. Ostatní děti navštěvovaly ve Vsetíně základní školu praktickou. V novém bydlišti byly všechny zapsány do základní školy praktické, která je přímo v obci.

16. října 2006 bylo v rodině provedeno šetření krajskou olomouckou koordinátorkou a romskou koordinátorkou v Jeseníku. Cílem šetření bylo zjistit situaci v rodinách a zprostředkovat rodinám sociální pomoc a potřebné kontakty. Základní informace o situaci v rodině byly krajskou koordinátorkou poskytnuty obci a oddělení sociálně-právní ochrany dětí v Jeseníku.

Rodině po přistěhování nabídlo pomoc o. s. Roma Vidnava, které působí v nedaleké obci. V prvních měsících po vystěhování občanské sdružení zajišťovalo pravidelnou komunikaci s krajskou koordinátorkou o situaci rodiny. Po nastěhování rodiny začaly v domě problémy s odpadem. To výrazně zkomplikovalo možnost udržování hygienických podmínek v domě (nebylo možné používat koupelnu a toaletu). Následně se podle výpovědi zástupců obce objevily problémy s hygienou dětí, které navštěvovaly místní praktickou školu. Ředitelka školy a starosta obce následně oslovili občanské sdružení Ester, které působí v nedalekém městě Javorník a zajišťuje v přilehlých obcích terénní sociální práci v sociálně slabých rodinách. Podle výpovědí pracovníků neziskové organizace však bylo obtížné situaci v domě změnit, protože rodina neměla na nákladnější rekonstrukci kanalizace finanční prostředky a často také odjížděla do Vsetína.

Na začátku roku 2007 odešel od rodiny manžel paní Liškové, údajně odjel za prací do Anglie. Matka dětí podle úřednic odboru Sociálních věcí a zdravotnictví (oddělení sociální péče) v

²⁴Podle právní zástupkyně rodin původní vlastník domu u soudu uvedl, že kanalizace již při původní výstavbě nebyla určena ke zcela běžnému užití (byla zde vybudována pouze jímka), tím spíše nemohla stačit potřebám početnější rodiny.

Jeseníku přestala sama brzy situaci rodiny zvládat. Od března 2007 začal situaci rodiny řešit oddělení sociálně-právní ochrany dětí v Jeseníku (dále jen OSPOD) na základě upozornění úřadu školou a pracovníky obce. Podle pracovníků OSPODu problém spočíval v nepravidelné školní docházce dětí a zanedbávání péče o děti ze strany matky, která sama v domě situaci nezvládala. Pracovnice OSPODu doporučily řešit situaci rodiny zřízením institutu zvláštního příjemce, kterým byla za souhlasu paní Liškové ustanovena obec. Toto opatření mělo napomoci řešit současné problémy a předejít případnému riziku svěřením dětí do ústavní výchovy (z IZP byly hrazeny obědy a svačiny dětí v místní škole a školce, nákup pomůcek do školy atd.).

Na základě doporučení krajského úřadu a jednání se zástupci Rady vlády pro záležitosti romské komunity (dále jen Rady vlády) v únoru 2007 v Olomouci podala obec žádost o dotaci na terénního sociálního pracovníka. Vzhledem ke specifické situaci obec získala od Rady vlády v období duben až prosinec 2007 100% dotaci na terénní sociální práci. V následujícím roce byla tato dotace získána opět na období duben až prosinec 2008 a byla částečně finančně pokryta z prostředků Olomouckého kraje).²⁵

Sociální terénní pracovnice v obci začala fungovat od dubna 2007. Její agenda spočívala především v pravidelném dohledu na rozpočet rodiny, pravidelné platby za elektřinu, školní potřeby dětí, platby za obědy a svačiny dětí ve školce a škole. V obecní samoobsluze byl paní Liškové zřízen speciální účet, kam byla rodině ukládána část peněz ze sociálních dávek. Rodina se tak ocitla pod dohledem obce, která chtěla sociální situaci rodiny řešit.

Kontakt mezi obcí a rodinou byl zprostředkován prostřednictvím terénní sociální pracovnice, která měla zároveň na starosti sociálně slabé rodiny z výše zmíněného bytového domu. Sociální pracovnice obce v rodině dohlížela především na péči o děti, jejich pravidelnou školní docházku a pravidelnou komunikaci s OSPODem, jehož úřednice rodinu pravidelně navštěvovaly. Tento „systém“ v obci fungoval až do roku 2008, kdy se podle pracovníků OSPODu a obce podařilo situaci v rodině „nějak udržet“.

Rodina měla podle údajů sociální pracovnice menší dluh ze Vsetína za poskytované služby z dřívější doby (jednalo se o penále z nezaplaceného nájemného a údajný dluh manžela Lišky za neplacení zdravotního pojištění). Na základě těchto pohledávek z minulosti byla na dům nařízena exekuce.

Na jaře roku 2008 došlo k vystěhování obyvatel z bytového domu soukromého majitele, ve kterém bydlelo několik sociálně slabých romských a neromských rodin. Mnoho rodin, které se z domu musely vystěhovat, nemělo zajištěno náhradní bydlení. Někteří nájemníci bytového domu bez střechy nad hlavou se měli následně zdržovat v domě paní Liškové. V návaznosti na to se v průběhu roku 2008 podle terénní sociální pracovnice „zhoršila situace v domě“. Od počátku nefunkční odpad, na jehož rekonstrukci neměla rodina prostředky, byl příčinou

²⁵ V roce 2007 se jednalo o 100% dotaci Rady vlády ve výši 100 tisíc Kč na období 1. dubna. – 31. prosince, 2007. V roce 2008 se jednalo o 75% dotaci Rady vlády, kterou 25 % kofinancoval Olomoucký kraj z Programu prevence sociálního vyloučení.

zhoršení hygienických podmínek v domě. V září 2008 pak došlo k odebrání pěti nezletilých dětí a jejich umístění do dětského domova v Jeseníku, kde se nacházejí dosud.

V letech 2009 a 2010 bydlela paní Lišková v domě sama bez dětí. Byla pravidelně navštěvována svou starší dcerou, která se se svým druhem již z domu odstěhovala k příbuzným na Zlínsko (blíže ke Vsetínu). V této době již v obci nepůsobí ani terénní sociální pracovníce, podle vyjádření obce již nebyla terénní sociální práce potřeba, protože po vystěhování obyvatel bytového domu se jednalo o jedinou sociálně slabou romskou rodinu v obci. Nadále však funguje komunikace mezi paní Liškovou a obcí. V letech 2009 a 2010 byla paní Lišková zaměstnána několik měsíců v rámci Veřejně prospěšných prací jako zaměstnankyně obce. V době výzkumu byla registrována na pracovním úřadě a pobírala dávku hmotné nouze.

Ani úzká spolupráce rodiny s obcí a intervence terénní sociální pracovníce v roce 2007 nezabránila velkému propadu sociální situace rodiny po jejím nuceném vystěhování na Jesenicko. Nepodařilo se řešit dluh rodiny či odstranit špatné hygienické podmínky v domě, které byly způsobeny především nefunkční kanalizací již v době nastěhování. Tu mohla řešit pouze nákladná rekonstrukce. Ve Vsetíně rodina spolupracovala s terénní sociální pracovnící města, která pomáhala rodině s hospodařením a rozdělením financí a dohlížela na pravidelnou docházku dětí do školy. Po vystěhování ze Vsetína, kde byla paní Lišková fixována na kontakt se svou širší rodinou a po odchodu jejího manžela zůstala paní Lišková v domě na Jesenicku sama se šesti dětmi. Tuto obtížnou situaci bez pomoci širší rodiny nemohla ustát a v roce 2008 jí byly odebrány děti do ústavní péče. Paní Lišková v současnosti vyjadřuje přání z domu i obce odejít, nemá však finance na případné úhrady spojené s azylovým bydlením. Dům považuje za hlavní příčinu svých současných problémů. Chtěla by z něj odejít hlavně z důvodu, aby mohla získat zpět z dětského domova své děti. Podle vyjádření pracovníků OSPODu v Jeseníku se rodina dostala do nejtěžší situace ze všech vystěhovaných rodin na Jesenicku a vystěhování mělo v tomto případě také na rodinu nejtěžší dopad. Hlavní příčinu vidí místní aktéři v tom, že matka dětí nebyla sama schopna, po odchodu manžela a bez podpory širší rodiny, situaci v domě zvládnout.

Rodina Skálových

Třináctičlenná rodina Skálových byla do obce Vránov nastěhována 13. října 2006 v nočních hodinách. Jednalo se o rozšířenou rodinu, celkem pět dospělých osob a osm dětí. Ve Vsetíně společně bydleli ve dvoupokojovém bytě. Starší manželé Skálovi pečují o zdravotně postiženého, nezletilého syna, na kterého pan Skála pobírá příspěvek na péči o osobu blízkou. Do domu byl společně s nimi nastěhován také jejich starší syn a dcera Martina s jejím druhem a třemi malými dětmi.

Obec Vránov, kam byla rodina Skálových v říjnu 2006 vystěhována, má přibližně 1400 obyvatel. Město se nachází se v těsné blízkosti hranice s Polskem, jedná se o obec značně odlehlou. Stejně jako v ostatních obcích na Jesenicku je velkým problémem města Vránov vysoká nezaměstnanost, která v zimních měsících přesahuje i 20 %. Bývalé okresní město Jeseník (obec s rozšířenou působností) je vzdálené asi 30 km a dostupné autobusem a vlakem. Zastupitelstvo města má celkem 15 členů. Město spadá pod obec s pověřeným obecním úřadem Javorník. V obci je základní škola, kterou v současnosti navštěvují dvě děti dcery manželů Skálových. Její dvě předškolní děti zde navštěvují také mateřskou školu. Do roku 2008 v obci fungovalo občanské sdružení, jehož členové se velmi aktivně angažovali v sociálně-právní pomoci vystěhovaných rodin.

Paní Skálová je zbavena způsobilosti k právním úkonům, pobírá částečný invalidní důchod, jejím opatrovníkem je její manžel. Pan Skála je vyučen v oboru malíř-natěrač, ve Vsetíně také absolvoval počítačový kurz a kurz administrativy. Pan Skála byl také výraznou osobností v „romské komunitě“ ve Vsetíně – v roce 2005 byl zvolen Romy do pracovní skupiny pro spolupráci s Romy. Pan Skála byl tedy aktivním občanem Vsetína a jednal na úřadech v zájmu vsetínské romské komunity. Podle informací sociální pracovnice ve Vsetíně, která na žádost krajské koordinátorky v Olomouci poskytla stručné informace o jednotlivých rodinách, byl pan Skála pracovníky města vnímán jako osobnost „problematická“ (z pohledu města mohlo představovat problém právě jeho aktivní občanské vystupování v zájmu romské komunity). Již v době před stěhováním jezdil příležitostně do Anglie, kde se stal pastorem. Ostatní členové rodiny mají základní vzdělání. Ve Vsetíně i na Jesenicku byli v evidenci Úřadu práce.

Podle výpovědí členů rodiny pan Skála souhlasil s nabídkou zaměstnanců města, přestěhovat se namísto malých bytů na Poschle do rodinného domku. Podle domluvy se však mělo jednat o dům v blízkosti Vsetína. Rodina neměla tušení o tom, že by se měla stěhovat na Jesenicko. Po vyjádření nesouhlasu, jim bylo stejně jako v ostatních případech sděleno, že pokud se nepřestěhují, skončí na ulici a jejich děti budou svěřeny do ústavní výchovy.

Rodina dostala půjčku od Vsetínské správní a investiční na částku 425 tisíc Kč, kupní cena nemovitosti měla činit 370 tisíc Kč. Měsíční splátka činí 1 800 Kč a stejně jako v ostatních případech má být uhrazena vždy do pátého dne v měsíci. Po přestěhování u sebe rodina neměla žádné doklady, smlouvy o půjčce, kupní smlouvy, nebo dokumenty, na základě kterých by se mohly v obci přihlásit k trvalému pobytu. Některé z dokumentů byly na základě intervence krajské koordinátorky rodinám dodány až zástupcem Vsetínské správní a investiční, panem Mikulcem. Na začátku prosince (4. prosince 2006) byla rodina nucena přihlásit se v obci Vránov k trvalému pobytu, a to v důsledku komplikací výplaty sociálních dávek, na kterých byli členové rodin existenčně závislí. Na obecní úřad obce Vránov se tehdy nahlásilo celkem 14 osob. Paradoxně již pouhých několik týdnů po nastěhování, byla na dům uvalena exekuce z důvodu dřívějších pohledávek u města Vsetín (srov. VOP 2007).

V době, kdy došlo k vystěhování, byla rodině poskytnuta pomoc ze strany neziskové organizace, která poskytovala sociální práci, podpořila rodiny v obtížné situaci a zajišťovala

komunikaci mezi rodinami, krajskou samosprávou a právním zástupcem rodin. Tato organizace však v roce 2008 zanikla. V roce 2009 pak s rodinou spolupracovala terénní sociální pracovnice o. s. Ester, která pravidelně chodila doučovat děti, které ve Vránově nastoupily do první třídy.

Od roku 2007 ani jedna z dvou rodin nežila v domě v obci Vránov kontinuálně. Jednotlivé rodiny střídavě cestovaly mezi Vsetínskem, Jesenickem a Anglií. Důvodem k jejich odchodu z místa byly zdravotní problémy dětí (průdušková onemocnění, astma), které se po příchodu do domu začaly opakovaně objevovat a nabídka pomoci ze strany jejich příbuzných v Anglii. Hlavním důvodem k odchodu byl však podle pana Skály pocit ohrožení bezpečnosti vlastní rodiny, a nálepka „problémové rodiny“ v obci a v širším okolí, spojená s vystěhováním a mediálními výroky Jiřího Čunka. Rodiny pobývaly v Anglii nepravidelně během let 2008 až 2010. V minulém roce se vrátily zpět do obce Vránov (jedním z důvodů byla školní docházka dětí, rodiče měly zájem, aby děti chodily do školy v Čechách).

Stigmatizaci cítí v současnosti dospělé děti manželů Skálových, které neměly u města dluh, avšak nyní jsou stejně jako jejich rodiče městem automaticky označovány jako dlužníci, tudíž nemají nárok žádat o obecní byt ve Vsetíně a podle jejich vyjádření s nimi město nemá zájem ani komunikovat. Dcera manželů Skálových se společně se svým druhem v roce 2010 zkoušela usadit v Rožnově pod Radhoštěm, kde by rodina byla blíže Vsetínu, na konci léta se však vrátili zpět na Jesenicko.

Z důvodu nekontinuálního pobytu rodin v obci nefunguje příliš komunikace mezi zástupci obce a rodinami. Starostka obce během rozhovoru naznačila, že neví, která z rodin v současnosti v domě žije a kdo je v Anglii. S podobným postojem jsem se setkala také u úřednic, které s rodinou komunikují ohledně výplaty sociálních dávek a pracovníků lokální neziskové organizace. Nepravidelný pobyt v obci je tedy překážkou pro nastavení fungující komunikace mezi terénními sociálními pracovníky, obcí a rodinami a to především z důvodu, že rodiny nechtějí v obci zůstat a stále doufají v možný návrat do Vsetína. Stejně jako u ostatních nemovitostí je na domě v současnosti příkaz exekuce.

V případě rodiny Skálových tedy nedošlo k adaptaci v novém bydlišti, a rodiny nechtějí v obci zůstat a chtěly by zpět do Vsetína. I po čtyřech letech uplynulých od vystěhování jsou v obci vnímáni spíše jako cizí element. Ze strany obce i sociálních pracovníků jsou vymezovány hranice mezi „vsetínskou rodinou“ a „ostatními (našimi) romskými rodinami“, se kterými je na rozdíl od přistěhovaných rodin komunikace možná. Rodina Skálových v současnosti vkládá naději do výsledků soudního procesu s městem Vsetín a možného návratu zpět do Vsetína.

Rodina Vzpuřných

Rodiny Vzpuřných bydlely do řřjna 2006 v pavlačovém domě č. p. 1336 na ulici Smetanova ve Vsetřně. Jedná se celkem o řři nukleární rodiny (v době vystěhování celkem 17 osob, z toho deset dětí) a dvě oddělené domácnosti, které v pavlačovém domě obývaly dva oddělené byty (jedna z domácností byla dvougenerační, ve druhé domácnosti bydlela dcera starších manželů Vzpuřných s vlastní rodinou). Rodinám byla jako v ostatních případech ukončena nájemní smlouva. Jedna z rodin však měla platnou smlouvu na dobu neurčitou z předchozího bydlení a podle soudního rozhodnutí měla nárok na náhradní byt ve Vsetřně, přesto byla rodina vystěhována spolu s ostatními do domku mimo město. Jedna z rodin splácela městu Vsetřn větší dluh na nájemném. Rodiny se nechtěly stěhovat mimo Vsetřn, ale podle výpovědi paní Vzpuřné jim bylo jako v ostatních případech vyhrožováno odebráním dětí do ústavní péče. Starší manželé pečují o zdravotně postiženou dceru, na kterou paní Vzpuřná pobírá příspěvek na péči. Pan Vzpuřný byl výraznou osobností „romské komunity“ ve Vsetřně, působil zde jako vedoucí tanečního souboru Balvaj, vystupoval také jako zástupce Romů při jednání se zástupci Rady vlády. Byl aktivním občanem a v rámci města často vystupoval v roli vůdčí osobnosti „romské komunity“, se zaměstnanci Městského úřadu se proto znal.

Obec Ludvíkov, kam byla rodina vystěhována, má celkem 490 obyvatel, kromě vystěhované rodiny v obci bydlí další dvě romské rodiny. Je zde mateřská škola, nikoliv však škola základní. Do základní školy i k lékaři je nutné dojíždět do vedlejší obce vzdálené 20 minut cesty autobusem. Obec Ludvíkov spadá pod obec s rozšířenou působností Prostějov. Zastupitelstvo obce má celkem šest členů. Rodina do dnešního dne není v obci hlášena k trvalému pobytu. Vzpuřní jsou stále občany Vsetřna, kam také musí pravidelně dojíždět na úřady (evidence na Pracovním úřadě, administrace dávek Státní sociální podpory, a Hmotné nouze).

K prvnímu pokusu o vystěhování rodin Vzpuřných došlo 13. řřjna 2006, společně s ostatními rodinami, pro které byl ze Vsetřna vypraven autobus směrem na Jesenicko. Rodiny byly původně vysazeny v obci Supíkovice na Jesenicku, zde však paní Vzpuřná odmítla dům převzít. Důvodem byla zjevná neobyvatelnost domu, což uznali i na místě přítomní zaměstnanci města Vsetřna a umožnili rodině Vzpuřných, aby se navrátila městským autobusem zpět do Vsetřna. Následně byli dočasně ubytováni v nouzovém ubytovacím zařízení Městského úřadu Vsetřna. Na konci řřjna byla rodina městem vystěhována do domu v Ludvíkově na Prostějovsku. Zástupci rodiny s městem uzavřeli smlouvu o pŕjčce na částku 490 tisíc Kč (dům je v podílovém vlastnictví, polovina je ve vlastnictví paní Vzpuřné, druhá polovina ve vlastnictví její dcery, která obývala ve Vsetřně jiný byt).

V tomto případě město sestěhovalo dvě samostatně fungující domácnosti do domu se dvěma obytnými místnostmi, kuchyní a pŕdou (která však nebyla obyvatelná a uzpŕsobená k bydlení). Do domu byli nastěhováni manželé Vzpuřní a jejich řři tehdy nezletilé děti, z nichž dvě navštěvovaly speciální školu ve Vsetřně (jedna z dcer je zdravotně postižená, vyžaduje péči matky). Dále jejich těhotná dcera Božena Vzpuřná se čtyřmi dětmi a syn Michal Vzpuřný

s družkou a dvěma dětmi. Podmínky v domě se staly již od přestěhování neúnosné vzhledem k velkému počtu lidí na dvě obytné místnosti.²⁶

Paní Vzpuřná během listopadu a prosince 2006 pobývala s dcerami u příbuzných ve Vsetíně, kde děti stále navštěvovaly školu. Ze začátku byly s nástupem dětí do škol značné obtíže (problémy s přihlášením dětí do škol, značná dezorientace rodiny, časté dojíždění vlakem či autobusem do Vsetína, následně časté školní absence dětí). Děti v předškolním věku začaly díky spolupráci s obcí navštěvovat místní mateřskou školu. Bohužel i přes intervenci krajské koordinátorky v Olomouci nebyla možná integrace dětí na nejbližší škole. Děti musely dojíždět do poměrně vzdálené základní školy praktické ve Vyškově, což ze začátku činilo rodině značné komplikace, protože například zdravotně postižená dcera paní Vzpuřné vyžadovala doprovod, což znamenalo pro rodinu finanční zatížení spojené s náklady na každodenní dojíždění. Rodina odmítla přihlásit se k trvalému pobytu v obci, kam byla vystěhována. Z toho následně plynula pro některé členy, kteří byli v evidenci úřadu práce nebo pobírali dávky hmotné nouze povinnost, navštěvovat pravidelně úřady ve Vsetíně. Do Vsetína obvykle dojížděly hromadnou dopravou celé rodiny i s dětmi, takže povinnosti spojené s návštěvou úřadů byly pro rodinu velmi nákladné.²⁷

Přestěhováním došlo k narušení vztahů mezi jednotlivými nukleárními rodinami, které byly nyní nuceny žít společně ve velmi malém prostoru. Pan Vzpuřný společně s dalšími členy rodiny vlastními silami společně upravili dům (a půdu domu), tak, aby měla každá rodina svou vlastní místnost. Přesto je současný stav nevyhovující, protože vzhledem k počtu dětí a velikosti místností musí spát dospělí na zemi.

Sociální situace rodiny po vystěhování vyžadovala podle zástupců obce a krajské koordinátorky asistenci v mnoha záležitostech jako dohled nad docházkou dětí do školy, zajištění splátek Vsetínu, vyžádání potřebných dokumentů, které rodina během stěhování ztratila (rodné listy dětí, smlouvy atd.). Obec také vyjednala přes sociální odbor ve Vsetíně placení obědů dětem ve školce, což se rodinám strhávalo ze sociálních dávek (SSP). V roce 2006 a 2007 tedy představovala problém především absence sítě sociálních služeb v tomto regionu. V obci ani blízkém okolí nefungovala žádná nezisková organizace, která by mohla v rodinách zajistit sociální práci. Do doby, než v obci začala fungovat sociální pracovnice, zastupovali tuto funkci především zaměstnanci obce (místostarostka a starosta obce).

²⁶ Dům stojí na velmi malém pozemku, kolem domu není prostor, kde by děti mohly trávit volný čas. Hraní (v současnosti) 14 dětí před tímto malým domkem, či jejich nekontrolovaný pohyb v okolí domu je častým důvodem konfliktů mezi rodinami a ostatními neromskými obyvateli obce.

²⁷ Pro představu: poměrně komplikovaná cesta vlaky a autobusy do Vsetína zabere z dané obce na Prostějovsku zhruba tři hodiny, pro dospělou osobu jedna cesta tam stojí přibližně 200 Kč. Pravidelné dojíždění do Vsetína na úřady se týkalo také další rodiny, jejíž kazuistika však v textu není zahrnuta. Cesta z nejmenované obce na Jeseník, kam byla rodina vystěhována, zabere minimálně šest hodin a dospělou osobu stojí jedna cesta přibližně 300 Kč. Rodiny se odmítly přihlásit k trvalému pobytu v dané obci především z důvodu svého nedobrovolného přesunu na Jeseník a Prostějovsko. Změna trvalého bydliště by pro tyto rodiny znamenala značné zjednodušení a finanční úlevu, zároveň také ztrátu šance se do Vsetína vrátit.

Na jaře 2007 obec požádala o dotaci na terénní sociální práci, o které bylo se zástupci obce jednáno již na setkání s tehdejší ministryní D. Stehlíkovou a se zástupci Úřadu vlády v únoru 2007 v Olomouci. Vzhledem ke specifické situaci byla obci Úřadem vlády poskytnuta 100 % dotace ve výši cca 60 tisíc Kč. Od září roku 2007 byla v obci zaměstnána terénní sociální pracovnice.²⁸ Terénní sociální pracovnice fungovala v obci čtyři měsíce (do konce roku 2007). Starosta obce sice měl zájem dotaci prodloužit, žádost ale neprošla v jednání zastupitelstva obce (členové zastupitelstva podle vyjádření starosty „nesouhlasili s tím, aby se o romskou rodinu někdo dále staral, a suploval její povinnosti“).

Podle vyjádření pracovníků obce požádala rodina o byt ve Vsetíně (zřejmě na základě stanoviska veřejného ochránce práv). V roce 2007 s podporou krajské koordinátorky žádala paní Vzpuřná s dcerami město Vsetín o pomoc se zprostředkováním náhradního bydlení (vzhledem k přeplněnosti domu a náročnému dojíždění zdravotně postižené dcery do speciální školy ve Vyškově). Žádostem však nebylo ze strany města vyhověno.

V roce 2008 začali s rodinou spolupracovat terénní sociální pracovníci neziskové organizace Člověk v tísni. Pomáhají rodině řešit komunikaci s úřady ve Vsetíně (dávky hmotné nouze), a dluhovou situaci. V roce 2008 také v rodině pravidelně zajišťovali doučování. Pravidelná spolupráce mezi neziskovou organizací a rodinou funguje do dnes. Někteří členové rodiny se od roku 2007 zapojili do příležitostných úklidových prací v obci, což pozitivně reflektovalo vedení obce:

Včera se nám podařilo zapojit muže z rodiny Vzpuřných do úklidových prací obce. Byli jsme mile překvapeni, práci, kterou jsme jim zadali, udělali bez problémů. Mají zájem pracovat alespoň příležitostně. Věřím, že se nám podaří skloubit naše požadavky s životem Rómů v malé obci. (Únor 2007, Korespondence mezi zástupcem obce Ludvíkov a krajskou olomouckou koordinátorkou)

Od začátku pobytu rodiny v obci však docházelo k příležitostným konfliktům mezi rodinami a ostatními (neromskými) obyvateli obce, kteří podávali na obci stížnosti, kvůli hluku, nepořádku v okolí domu i v obci atd. Problémy byly spojené především s nekontrolovaným pohybem velkého počtu dětí (tehdy 13 dětí) v okolí domu a po obci. Jak rodiny, tak zástupci obce a neziskové organizace v současnosti poukazují na obtížné soužití mezi přistěhovanými rodinami a ostatními obyvateli obce. Kdykoli se v obci objeví nějaký konflikt, případně incident mezi romskými a neromskými dětmi, vyostří se také hranice mezi „my“ a „oni“. Dům rodiny Vzpuřných, který je díky postupu města Vsetín přelidněn a nemůže stačit potřebám několika rodin s malými dětmi, představuje v očích starousedlých neromských občanů zdroj konfliktů a problémů v soužití v malé obci. Nutno zdůraznit, že sestěhováním tří početných rodin s mnoha dětmi do jednoho malého rodinného domku město Vsetín značně přispělo k vyostření vztahů mezi těmito rodinami a ostatními obyvateli obce.

Přestože rodiny investovaly do oprav domu a jeho přizpůsobení k soužití několika nukleárních rodin spoustu času i finančních prostředků, chtěly by z místa odejít zpět do

²⁸ Sociální pracovnice pracovala na celý úvazek, jedna polovina úvazku byla zároveň na asistenta pedagoga ve škole.

Vsetína. Starší manželé Vzpuční uvažují o přestěhování, protože si nezvykli na život v obci. Ani po uplynutí čtyř let, kdy rodiny v obci nepřetržitě pobývají, nedošlo k adaptaci na nové prostředí. Na dům je v současnosti nařízena exekuce. Rodiny také čekají na výsledek soudního procesu s městem Vsetín a doufají, že jejich žaloba bude uznána a najde se cesta, jak by bylo možné se vrátit do Vsetína. Hlavním důvodem, proč do dnešního dne nedošlo k přihlášení k trvalému pobytu v obci, je právě fakt, že si rodina nechce zavřít cestu do Vsetína.

V. Zhodnocení dopadů vystěhování na situaci romských rodin, činnost samospráv a NNO působících v regionu

Zhodnocení dopadů vystěhování na situaci rodin

Z informací, které byly po vystěhování rodin vyžádány olomouckou krajskou koordinátorkou od Odboru sociálních věcí města Vsetín, vyplynulo, že se ve všech případech jednalo o tzv. sociálně slabé romské rodiny, které spolupracovaly s terénními sociálními pracovníky působícími pod vsetínským městským úřadem. Zpráva VOP v tomto ohledu uvádí, že se jednalo o rodiny, které samo město označovalo za početné a vyžadující sociální práci (VOP 2007: 7). Všechny rodiny byly finančně závislé na výplatě sociálních dávek²⁹, u některých bylo také ze strany terénního sociálního pracovníka města dohlíženo na finanční hospodaření a rodinný rozpočet (někde se jednalo o pravidelné placení či splácení dluhu za služby městu, nebo platby za stravné pro děti ve vzdělávacích institucích), sociální pracovník také u některých rodin dohlížel na pravidelnou docházku dětí do školy. Hodný zřetele je také fakt, že dvě z vystěhovaných rodin pečují o zdravotně postižené dítě, které vyžaduje zvláštní péči.³⁰ V jedné z rodin je matka zdravotně postiženého dítěte zbavená způsobilosti k právním úkonům a jejím opatrovníkem je manžel, který však po vystěhování pravidelně dojížděl za prací do Anglie. V další rodině představovala problém například negramotnost matky dětí, která po vystěhování zůstala v obtížné situaci s dětmi sama a podle výpovědí zástupců obce a sociálních pracovníků potřebovala rodina neustálou asistenci v každodenních záležitostech.

Tyto informace ukazují, že vystěhovaným rodinám, byla ve Vsetíně věnována pozornost ze strany odboru sociálních věcí a terénních sociálních pracovníků města a některé z rodin z pohledu pracovníků odboru sociálních věcí vyžadovaly i pravidelnou sociální práci a asistenci. Město Vsetín, jehož terénní sociální pracovníci byli s rodinami v kontaktu a znali jejich situaci, mohlo tedy předpokládat, že vystěhováním těchto rodin do prostředí, kde není zajištěna kvalifikovaná a pravidelná sociální práce a kde budou rodiny vystaveny situacím, v nichž se neorientují, dojde pravděpodobně k vzniku mnoha problémů a možnému zhoršení jejich sociální situace. Město Vsetín vystěhovalo právě takové rodiny, které neměly velké předpoklady ke snadné adaptaci v neznámém prostředí, mimo rodinné a širší sociální síť.

²⁹ Do roku 2006 rodiny pobíraly na základě zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, dávky sociální péče. Dále se jednalo o dávky státní sociální podpory podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, šlo především o Přídavek na dítě, rodičovský příspěvek. V roce 2007 došlo ke změně zákona a systém dávek sociální péče byl nahrazen dávkami v pomoci v hmotné nouzi.

³⁰ V malých obcích v obou regionech musejí tyto děti dojíždět do praktických a speciálních škol do větších měst v okolí, což komplikuje situaci rodin. Viz oddíl „Kazuistiky“, kde byl u rodiny Vzpourných nutný doprovod zdravotně postiženého dítěte do školy, ve vzdálené obci.

V souvislosti s technickým stavem nemovitostí, kam byly rodiny 13. října 2006 vystěhovány, je také diskutabilní (ne)činnost oddělení sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) příslušného Odboru sociálních věcí ve Vsetíně. OSPOD má povinnost chránit práva a dohlížet na blaho dětí podle zákona číslo 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Přestože zástupkyně odboru sociálních věcí byla přítomna nátlakovým jednáním města s jednotlivými rodinami, pracovnice OSPODu daného orgánu si neověřovaly, do jakých podmínek jsou sociálně slabé rodiny s malými dětmi odváženy a jak toto prostředí může negativně ovlivnit situaci dětí v rodinách, které podle vlastního vyjádření odboru sociálních věcí vyžadovaly zvláštní pozornost (srov. VOP 2007).³¹

Šetření krajské koordinátorky v říjnu 2006 také ukázala, že rodiny po přestěhování nevěděly, na které příslušné úřady se v novém místě bydliště hlásit, kde si změnit trvalý pobyt nebo kam přihlásit děti do školy.³² A to i přesto, že přímo vystěhování rodin přímo asistovali zástupci odboru sociálních věcí. Zprostředkování základních informací a pomoc rodinám s orientací ve složité situaci po přestěhování (a nabytí osobního vlastnictví nemovitosti) řešili následně buď přímo starostové obcí, krajská koordinátorka nebo zástupci neziskové organizace (pokud v lokalitě nějak působili).

Kazuistiky vybraných rodin dokládají, že i přes řadu kroků a integračních opatření³³, kterým od roku 2006 napomohli zástupci Olomouckého kraje a jednotlivé obce, kam byly romské rodiny přestěhovány, není možné hovořit o stabilizaci situace rodin a to ani po čtyřech letech, které uplynuly od jejich vystěhování ze Vsetína. Dopady vystěhování na sociální situaci rodin mají různé roviny, které spolu navzájem souvisí. Významnou rovinou je především finanční zatížení rodin spojené s vlastnickou formou bydlení a náklady na nutné opravy domů, které se podepsaly na propadu jejich sociální situace a zadlužení i v případě těch rodin, které ve Vsetíně dluhy neměly. Další významnou rovinou je vymístění ze sociálních vazeb a stigmatizace vystěhovaných rodin, které jsou překážkou k jejich možné adaptaci a integraci v místech, kam byly nedobrovolně přesunuty.

³¹ Podle zprávy VOP a sdělení odboru sociálních věcí se jednalo celkem o 13 nukleárních rodin se 44 dětmi, se kterými odbor sociálních věcí spolupracoval.

³² Většina dětí v těchto rodinách navštěvovala ve Vsetíně praktické a speciální školy, které byly v dosahu lokality, kde rodiny bydlely. Po vystěhování do malých obcí, kde byl většinou jen první stupeň základní školy, nedošlo k integraci dětí do místních škol. Děti nadále navštěvovaly praktické školy, kam bylo nutné z malých obcí na Jesenicku a Prostějovsku často složitě dojíždět do větších měst, což pro početnější rodiny představovalo zatížení rodinného rozpočtu.

³³ Jednalo se zejména o zajištění terénní sociální práce, zajištění opravy domů, spolupráce obce s rodinami, zřízení míst v rámci Veřejně prospěšných prací (viz oddíl Dopady vystěhování na činnost obcí a neziskových organizací).

Finanční zatížení rodin spojené s vystěhováním a vlastnickou formou bydlení

Jedním z argumentů „naléhavosti a nutnosti řešení“ pavlačového domu byl pro město Vsetín nevyhovující stavebně-technický stav pavlačového domu, ve kterém romské rodiny bydlely. Zástupci města se o pavlačovém domě zmiňovali doslova jako o „časované bombě“, jejíž neřešení může způsobit velký problém pro město. Město však paradoxně vystěhovalo rodiny do domů, které byly v podobném a mnohdy horším stavu, nežli byla situace v pavlačovém domě (srov. s. 17). Kazuistiky vystěhovaných rodin v předcházející kapitole ukazují, že volba lokalit a stavebně-technický stav domů, způsobily ještě větší ekonomický a sociální propad rodin.

Z odborných posudků, které byly na objekty zpracovány, vyplynulo, že jsou ve špatném stavebně-technickém stavu a pro trvalé užívání vyžadují nákladné rekonstrukce, nikoliv jen drobné opravy (problém u všech objektů představovala vlhkost, plísně, poškození omítek, stará elektroinstalace, závadná voda nebo zcela nefunkční kanalizace). Veřejný ochránce práv ve své zprávě upozornil, že v okamžiku, kdy se romské rodiny staly na základě kupní smlouvy vlastníky těchto objektů, přešla na ně také práva a povinnosti vlastníků podle stavebního zákona. Kromě povinnosti splácet měsíčně půjčku mají jako vlastníci domu také povinnost nést náklady finančně náročných oprav (VOP 2007: 32, 33). Opravy domů jsou však nad rámec rozpočtů početných, sociálně slabých rodin, které jsou ve všech případech existenčně závislé na příjmech ze sociálních dávek.

Kazuistika rodiny Medvědových v předcházející kapitole tak ukazuje, jak kritický stavebně-technický stav nemovitosti a nedořešené smluvní podmínky o vlastnictví domu mezi jeho majitelem (jednatelům vsetínské realitní kanceláře) a rodinou zkomplikovaly sociální situaci této rodiny a vytvořily náročnou agendu spojenou s řešením situace rodiny pro starostu obce a řadu dalších aktérů (krajská koordinátorka pro národnostní menšiny, veřejný ochránce práv atd.). Kazuistika rodiny Vzpurných zase ukazuje, že zakoupená nemovitost zcela neodpovídala velikostí potřebám tří nukleárních rodin, které byly sestěhovány pouze do dvou obyvatelných místností malého rodinného domku, přestože rodiny původně společně v pavlačovém domě nebydlely. To následně způsobilo problematické vnímání přelidněného domu (kde žily tři nukleární rodiny a cca 14 dětí) ze strany obyvatel malé obce. Největší zhoršení sociální situace rodiny kvůli stavebně-technickému stavu domu představuje kazuistika rodiny Liškových. V důsledku nefunkční kanalizace, která již při její původní výstavbě nebyla určena k běžnému užití, tím spíše ne pro potřeby početnější rodiny, došlo ke zhoršení hygienických podmínek v domě, kde žily malé děti. Tato situace značně přispěla k tomu, že paní Liškové orgán sociálně-právní ochrany v roce 2008 odebral děti do ústavní péče.

Zadlužení a exekuce

V případě rodin, které městu za služby a nájem dlužily, ale zároveň své dluhy pod dohledem sociálních pracovníků splácely, došlo přesunem a nabytím nemovitého majetku k výraznému zhoršení jejich dluhové situace. Krátce poté, co se rodiny podpisem kupní smlouvy staly

vlastníky domů, byly na tři z nich nařízeny exekuce prodejem nemovitostí (srov. VOP 2007: 6).³⁴ Na základě zjištění veřejného ochránce práv k tomu došlo z důvodu pohledávek města Vsetín, které vznikly již před nastěhováním do pavlačového domu. V současnosti jsou exekuce k prodeji nařízeny na všechny nemovitosti, téměř ve všech případech se jedná o exekuce k prodeji na základě pohledávek města, tedy nařízené vsetínskou radnicí. Takové vyústění poskytnutí půjčky a prodeje domů romským rodinám zcela potvrdilo protichůdnost postupu města Vsetín.

Některé z vystěhovaných rodin splácely městu starší dluh a žily v domněnání, že mají všechno splacené. Podle výpovědí samotných rodin, či zástupců neziskových organizací, rodiny neměly v některých případech přehled, zda a jaké částky dluží, případně, že jim nabíhá poplatek z prodlení u případných nedoplatků. Zdá se tedy, že město rodiny nedostatečně informovalo o vývoji dluhu a je tedy otázkou, zda by nebylo možné exekucím předejít, kdyby město nastavilo pro rodiny jasnější systém přehledu o platbách a dluzích. Město mohlo takové vyústění v případě některých rodin předpokládat a případně mu také zabránit.³⁵

Potvrdilo se tedy, že vlastnická forma bydlení neznamena pro tyto rodiny osamostatnění a „příležitost postavit se na vlastní nohy“, jak argumentoval a obhajoval postup města bývalý starosta Jiří Čunek. Pro sociálně slabé rodiny, dlouhodobě závislé na příjmech z dávek tento krok naopak znamenal finanční zatížení jejich rodinných rozpočtů, nyní navíc z důvodu nařízených exekucí spojené s rizikem, že mohou kdykoli o střechu nad hlavou přijít.³⁶ Tohoto momentu se zároveň obávají starostové obcí, kteří nemají možnosti v rámci bytového fondu obce rodinám poskytnout náhradní ubytování či podobnou situaci jinak řešit.

Kromě zadluženosti některých členů rodin a rizika exekuce se v souvislosti s vystěhováním objevil další zatěžující ekonomický faktor, týkající se výplaty sociálních dávek a nutností dojíždět na pracovní úřad do Vsetína. Rodiny, které si z kvůli možnosti návratu do Vsetína nezměnily svůj trvalý pobyt, musely vynakládat nemalé finanční prostředky na pravidelné dojíždění do Vsetína na pracovní úřad a sociální odbor za účelem vyřízení dávek hmotné nouze. Podle informací zástupců obcí, většinou cestovaly do Vsetína celé rodiny i s dětmi, což pro sociálně slabou rodinu závislou na dávkách představuje značně vysoké výdaje (srov. kazuistika rodiny Vzpuřných).

³⁴ Na objekty ve dvou obcích na Jesenicku byly nařízeny exekuce například již 29. 11. 2006 a 23. 11. 2006 (tamtéž).

³⁵ Dlužníci například nebyli všichni členové vystěhovaných rodin. Pokud by město sepsalo smlouvy s těmi členy rodin, kteří nedluží (například s dospělou dcerou), mohlo město exekucím předejít.

³⁶ Nejenže nemovitosti v daných místech a technickém stavu byly předražené, při prodeji v exekučním řízení mohou být prodány i za velmi malou částku, což záleží na exekutorovi. Částka, za kterou exekutor dům prodá, nemusí pokrýt ani náklady exekučního řízení, přičemž rodiny by musely stále splácet městu poskytnutý úvěr. Postup města tedy může ve svém důsledku rodiny nesmírně zadlužit.

Vymístění a stigmatizace rodin

Ekonomické faktory jako zadluženost a exekuce jednoznačně přispěly k propadu sociální situace vystěhovaných rodin. Další rozměr, který současná situace rodin má, se dotýká ztráty významných sociálních vazeb a sítí, které rodiny měly ve Vsetíně a které nebyly navázány v místech, kam byly vystěhovány. Během limitovaného času, který jsem měla možnost v rodinách strávit, není možné hlouběji pojednat o charakteru těchto „zpretrhaných“ vazeb v jejich původním domově.³⁷ Pro současnou situaci rodin je možné použít termín *vymístění* z klíčových sociálních vazeb a frustrace spojená se ztrátou místa, kam patřím, tedy domova.

Rodiny vyjadřovaly svou současnou situaci jako uvíznutí ve sledu několika tíživých okolností, které jim neumožňují aktivně jednat (například vrátit se do Vsetína) či se do nového prostředí integrovat. V tom hraje roli jednak jejich stigmatizované postavení v malých obcích, kde jsou dosud „starousedlíky“ vnímáni jako „Čunkovci“, „Vsetíňáci“ či „nepřízpůsobilí spolu-občané“. Dále k tomu přispívá také jejich naděje spojená s možným návratem do Vsetína a očekáváním výsledků soudního sporu s městem Vsetín.

V dubnu 2007 bylo vydáno stanovisko veřejného ochránce práv, který vystěhování rodin mimo kraj a postup Vsetína odsoudil. Veřejný ochránce práv doporučil, aby město Vsetín umožnilo vystěhovaným občanům podat žádosti o pronájem obecního bytu a aby přistoupilo k nestrannému projednání těchto žádostí o byt. Vystěhované rodiny vkládaly do stanoviska ombudsmana velké naděje. Nabyly přesvědčení, že „spravedlnost“ nyní bude na jejich straně a budou se tedy moci do města Vsetín vrátit zpět. Město Vsetín však stanovisko veřejného ochránce práv (jeho kritiku přesunu rodin na Jesenicko a Prostějovsko a výzvu k umožnění romským rodinám vrátit se do Vsetína) neakceptovalo. Následné žádosti těchto rodin o obecní byt byly na základě nesplnění podmínek bytové komise města vyřazeny.³⁸

Stigmatizace je silně pociťována například ze strany dospělých dětí, které byly vystěhovány spolu se svými rodiči, u města však žádný dluh neměly. Ze strany Vsetína jsou však automaticky posuzováni spolu s rodiči jako dlužníci, kteří nemají nárok na to podat si žádost na obecní byt, což pro ně v důsledku znamená překážku v možném návratu do Vsetína.

Pocit vymístění rodin je umocněn také především skutečností, že rodiny na Jesenicku zůstat nechtějí. Vzhledem k probíhajícímu soudnímu procesu a pocitu neoprávněného jednání ze strany města Vsetín rodiny doufají, že soud rozhodne v jejich prospěch. Celková situace rodin vede k nejisté budoucnosti, kterou samy pociťují a zároveň spoléhají na právní pomoc a uznání nelegálnosti postupu představitelů města Vsetín. Změna současné situace či často tematizovaný návrat do původního domova tak zůstává v rovině nejasných plánů a očekávání

³⁷ Rodiny se ve svých výpovědích zaměřovali především na proces vystěhování, výsledek soudního sporu, obav ze ztráty současného bydlení, ale zároveň tužeb jít zpět „na Vsetín“, kde mají širší rodinu. Tematizované tak byly především vazby s širší rodinou.

³⁸ Viz také kazuistika Rodina Medvědových, na jejichž situaci důrazně poukázal v roce 2007 veřejný ochránce práv z důvodu velmi špatného technického stavu nemovitosti.

pomoci z „vyšších míst“, od aktérů, kteří do případu od roku 2006 vstoupili (rozhodnutí soudu v jejich prospěch, krajská koordinátorka, zástupci VOP, zástupci Úřadu vlády atd).

Migrující rodiny – „migrace jako únik z marginalizace“?

V roce 2008 dvě z vystěhovaných rodin odešly do Anglie, kde rodinám nabídli pomoc a perspektivu lepší budoucnosti jejich příbuzní. Ve dvou obcích zůstaly tak domy několik měsíců prázdné, rodiny však neodešly natrvalo a začaly se pravidelně vracet zpět. Hlavním tematizovaným důvodem k odchodu do Anglie byl únik stigmatizaci, sociální marginalizaci a pocitu vymístění v prostředí, kam byly rodiny vystěhovány. Tyto rodiny dál nechtěly zůstat v domech na Jesenicku, kde je vysoká nezaměstnanost a kde nechtějí žít. Výpovědi členů rodin o době strávené v Anglii vyjadřovaly v kontrastu s dobou tady a teď pozitivní zkušenost. Jejich výpovědi se často stáčely ke srovnáním zkušenosti života na různých místech, např. „v Anglii na Vás nikdo nehledí skrz prsty“, nebo „tam není problém najít práci, tady Vás nikdo nezaměstná“. Na druhou stranu bylo v rozhovorech tematizováno jejich silné sepětí s životem v České republice. Domovem je pro ně stále Vsetín, místo, ke kterému je váže širší rodina.

Negativní dopad vystěhování spočívá tedy nejen ve finančním zatížení rodin spojeným s osobním vlastnictvím a exekucemi na nemovitostech. Rodiny jsou v důsledku vystěhování nyní také více odkázány na pomoc z vnějšku a to v důsledku vymístění ze širších sociálních a rodinných vazeb v jejich domově. Zároveň jsou v obcích stále vnímány jako cizí element a pocítují stigmatizaci spojenou s vystěhováním. Tuto situaci se některé rodiny, které měly příbuzné v Anglii, rozhodly dočasně řešit migrací. Rodiny jsou v obcích svým okolím (i zaměstnanci úřadů a sociálními pracovníky) stále vnímány jako „vsetínské rodiny“, které se od „místních Romů“ liší svým „městským“ jednáním. Protože nechtějí zůstat v místech, kam je nedobrovolně vystěhovalo město Vsetín, je mnohdy obtížné navázat spolupráci mezi lokálními neziskovými organizacemi poskytující sociální práci a některými rodinami, které často migrují mezi Jesenickem, Anglií či pobytem u příbuzných na Vsetínsku. U rodin na Prostějovsku se podařila navázat pravidelná spolupráce mezi rodinami a terénními sociálními pracovníky neziskové organizace Člověk v tísni. I přes navázání spolupráce s neziskovou organizací jsou však rodiny širším okolím ve vesnicích vnímány jako někdo, kdo sem nepatří, což potvrzují jak představitelé obcí, tak samotné rodiny.

Zhodnocení dopadu vystěhování na činnost samospráv a krajské samosprávy

K vystěhování vsetínských rodin došlo těsně před komunálními volbami 2006. V médiích se krátce na to objevily zprávy o reakcích starostů, které Vsetínu hodlají „vrátit vystěhování Romů i s úroky“:

„Zatím se mnou nejednali, přihlášení nejsou. Pouze chtěli po terénním sociálním pracovníkovi nějaké postele, ale ty my nemáme,“ řekl starosta z Jesenicka Miroslav H. Podle vyjádření Lidových novin starosta doplnil, že obce zatím problém nijak neřeší. Mezi jejich

starosty už ale vznikl nápad, že by obce sdružily peníze, koupily ve Vsetíně nemovitost, a Romy tam přestěhovaly. (Lidové noviny 21. 10. 2006, Stěhování Romů pobouřilo úřady)

Úvahy o „odvetě“ však zůstaly pouze v mezích prvních emotivních reakcí překvapených představitelů obcí. Starostové na Jesenicku a Prostějovsku se vůči jednání města Vsetín následně vymezili a tematizovali především „bezmocnost malých obcí“ s podobným postupem větších měst něco dělat. Starostové upozornili na skutečnost, že se nejedná o jediný případ, kdy byly například na Jesenicko vystěhovány romské rodiny.

„Poprvé to na nás úspěšně vyzkoušel Rychnov nad Kněžnou. Teď Vsetín. Nejhorší je, že jsme proti tomu úplně bezmocní, protože se nechceme chovat jako rychnovští či vsetínští zastupitelé. My na rozdíl od nich romskou problematiku řešíme a nepřehazujeme ji na jiné,“ řekl starosta na Jesenicku Miroslav Haderka. (MF Dnes-regionální mutace, Romy přivezly tajně, v noci)

Oficiální odpověď na jednání města Vsetín vzešla 3. listopadu 2006 ze strany Svazu měst a obcí Jesenicka (SMOJ), v rámci něhož se jednotliví starostové písemně obrátili na starostu Jiřího Čunka, členy vlády a další orgány:

Dovolte mi, abych Vám tlumočil usnesení sněmu Sdružení měst a obcí Jesenicka (24 měst a obcí bývalého okresu Jeseník) v záležitosti násilné migrace romského obyvatelstva do některých obcí na Jesenicku: sněm SMOJ ostře odsuzuje postup Zastupitelstva města Vsetína, reprezentovaného starostou a senátorem Jiřím Čunkem, ve věci deportace nepřizpůsobivých obyvatel Vsetína na Jesenicko. Tento postup považujeme za nemorální, společensky neúnosný a nebezpečný.

Žádáme vládu ČR, Poslaneckou sněmovnu Parlamentu ČR, Senát, Olomoucký kraj a další kompetentní orgány, aby hledali a přijali patřičné legislativní kroky, které zamezí takovým manipulacím a deportacím. Vzniká tím nebezpečný precedens pro řešení problematiky občanů ohrožených sociálním vyloučením a nejen jich.

S pozdravem, Ing. Lubomír Žmolík, Předseda SMOJ³⁹

Oficiálním dopisem městu Vsetín reagovala na vystěhování také jedna z obcí na Prostějovsku. V dopise, který byl Vsetínu adresován 6. listopadu 2006, se obrací na starostu a zastupitelstvo města Vsetína s žádostí o kontakt a dořešení některých sporných otázek ve věci vystěhování romské rodiny. Dne 11. prosince 2006 obec obdržela reakci od tehdejšího starosty Jiřího Čunka, v němž starosta odmítá spornost uzavřených smluv a obhájí postup města jako „skutečnou pomoc osobám, které při demoličním výměru již neměly nárok na náhradní byt“, která byla navíc realizována v souladu s usnesením zastupitelstva a rady města Vsetína.⁴⁰ Město Vsetín bylo ochotno o další spolupráci s obcí a rodinou jednat až v momentě, kdy se do případu vložili krajská koordinátorka Olomouckého kraje, veřejný ochránce práv a tehdejší ministryně pro lidská práva.

Protože většina obcí, kam byly rodiny vystěhovány, má pouze malý administrativní aparát (většinou kolem 3-4 stálých zaměstnanců), přešla agenda spojená s řešením tíživé sociální

³⁹ Citace oficiálního dopisu Svazu Obcí a měst Jesenicka, který byl poskytnutý pro účely výzkumu Krajskou olomouckou koordinátorkou. Zvýraznění autorka textu.

⁴⁰ Kopie dopisu byla pro účely výzkumu laskavě poskytnuta starostou nejmenované obce na Prostějovsku.

situace přistěhovaných rodin, které se v cizím prostředí ocitly odkázané na pomoc zvenčí, přímo na starostu či místostarostu obce.⁴¹ V případě několika rodin se však jednalo o agendu natolik náročnou a zatěžující, že obce nemohly potřebnou pomoc rodinám samy zajistit (řešení kritické bytové situace, soustavná sociální práce). Ilustrativním příkladem je naléhavost situace jedné z rodin s malými dětmi, která se nikoliv vlastní vinou ocitla v říjnu 2007 bez elektrického proudu. Starosta obce s dodatečným souhlasem zastupitelstva tehdy vyřešil tíživou sociální situaci rodiny napojením elektrického proudu na místní kino. Tato situace trvala až do prosince 2007. Starosta obce tak rodině pomohl nad rámec svých (resp. obecních) povinností, protože v té době byli členové rodiny stále občany Vsetína.

Problém, který v konečném důsledku přešel na obce, se týkal stavebně-technického stavu domů, které byly z iniciativy veřejného ochránce práv, krajské koordinátorky a neziskových organizací ještě v roce 2006 odborně posouzeny. Z posudků vyšlo najevo, že domy k trvalému obývání vyžadují nákladné rekonstrukce nikoliv jen drobné opravy, jak původně avizovalo město Vsetín.⁴² Veřejný ochránce práv upozornil, že rodiny, které se staly vlastníky objektů, měly od tohoto momentu také odpovědnost za stavebně-technický stav svých domů. Rozsáhlé opravy domů však sociálně slabé rodiny nemohly být schopné ze svých příjmů zajistit. V roce 2007 došlo v případě jedné nemovitosti k rozhodnutí stavebního úřadu o odstranění stavby z důvodu ohrožení zdraví či života (viz Kazuistika rodiny Medvědových). V takovéto situaci musí být obyvatelům objektu podle zákona zajištěno alespoň přístřeší a tato povinnost by dopadla právě na obce, v nichž se objekty nalézají, nikoliv na město Vsetín, kde měla tato rodina v době rozhodnutí o odstranění stavby stále trvalý pobyt (srov. VOP 2007: 33).⁴³ Starosta obce se v této situaci obrátil na veřejného ochránce práv, který byl nápomocen situaci řešit a jednat dále s městem Vsetínem, protože obec neměla k dispozici obecní byty, ani jiné prostory, kde by mohla početné rodině zajistit přístřeší.

Další problém představovalo zajištění kvalifikované sociální práce, která nebyla ani v jednom z regionů snadno dostupná. Zatímco ve Vsetíně rodiny spolupracovaly s terénním sociálním pracovníkem města, pracovníky Diakonie aj., ani jedna z obcí, kam byly romské rodiny vystěhovány, vlastního terénního sociálního pracovníka neměla. Malé obce na Jesenicku a Prostějovsku neměly také zkušenosti s čerpáním dotací na terénní sociální práci, neměly kontakty na neziskové organizace (viz situace na Prostějovsku). V tomto ohledu tedy byly jak vystěhované rodiny, tak obce odkázány na pomoc a intervenci dalších aktérů – krajské samosprávy a státní správy, které mají na starosti integrační politiku a tzv. romské záležitosti. Významným aktérem, který přispěl k zajištění pomoci rodinám, a také obcím byla krajská

⁴¹ Viz kazuistika rodiny Medvědových, Liškových a Vzturných.

⁴² K technickému stavu nemovitostí viz s. 18–19.

⁴³ „Od 1. 1. 2007 je účinný zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, podle kterého, pokud stavební úřad nařídí vyklizení bytu nebo místnosti sloužící k bydlení, musí být pro vyklizované osoby zajištěno alespoň přístřeší. Obce jsou přitom povinny v mezích své působnosti na výzvu stavebního úřadu poskytnout potřebnou součinnost. V daném případě by povinnost poskytnout přístřeší dopadla na obce, v nichž se objekty nachází, nikoli na město Vsetín, kde část vystěhovaných obyvatel má doposud trvalý pobyt.“ (VOP 2007)

koordinátorka romských poradců, která na událost velmi rychle zareagovala. Nutno zdůraznit, že obcemi byla krajská koordinátorka vnímána jako výrazná podpora v řešení vzniklé situace a to nejen v době vystěhování rodin, ale i v následujícím období.

Důsledkem vystěhování rodin do malých obcí bylo tedy zatížení jejich starostů časově náročnou agendou kolem řešení sociální situace rodin, protože rodiny se v obcích ocitly odkázány na vnější pomoc svého okolí. Přístup obcí na Jesenicku a Prostějovsku hrál důležitou roli v řešení situace vystěhovaných rodin, v několika případech se starostové obcí věnovali rodinám nad rámec svých povinností.⁴⁴ Přestože starostové měli snahu rodinám pomoci, chyběly k zajištění pomoci malým obcím finanční a především personální prostředky. Situace tedy vyžadovala zapojení dalších aktérů z řad krajské samosprávy, státní správy a neziskových organizací.

Legitimita pomoci „vystěhovaným“ rodinám a problémy se soužitím v malých obcích

Terénní sociální pracovníce, které začaly fungovat v průběhu roku 2007 ve dvou obcích na základě dotace z Rady vlády, představovaly důležitý komunikační most mezi rodinami a obcemi. Ne všude se však podařilo nastavit činnost terénního sociálního pracovníka ke spokojenosti všech stran (rodin i obce). V těchto obcích nebylo například snadné zajistit kvalifikované terénní sociální pracovníky, kteří by měli s podobnou prací předchozí zkušenosti. V případě obce na Jesenicku terénní sociální pracovníce úspěšně zprostředkovala spolupráci mezi rodinou, školou a obcí, která měla zájem situaci rodiny řešit. Sociální pracovníce dohlížela především na docházku dětí do školy, hospodaření rodiny a zajištění pomůcek obědů a svačin. Byla podána a získána dotace také na rok 2008. Obec se po určité době stala také zvláštním příjemcem dávek vystěhované rodiny (viz kazuistika rodiny Liškových). V rámci terénní sociální práce s rodinou se však nepodařilo řešit situaci rodiny komplexně a řešit například také její dluhovou situaci.

Ne ve všech obcích byla role terénních sociálních pracovníků vnímána jako legitimní pomoc vystěhovaným romským rodinám. V případě obce na Prostějovsku, fungovala terénní sociální pracovníce od září do prosince 2007. Práce sociální pracovníce, spočívala v terénní práci s rodinou, především v dohledu na pravidelnou docházku předškolních dětí do mateřské školy a jejich doprovodu (sociální pracovníce měla část úvazku také jako asistent pedagoga v místní mateřské škole). Sociální práce nebyla v obci vnímána jako legitimní pomoc vystěhovaným a z pohledu obyvatel obce „nepřízpůsobivým rodinám“. Z tohoto důvodu nebylo v roce 2008 zastupitelstvem podání žádosti o dotaci na další rok schváleno. Podle vyjádření starosty obce zastupitelé a občané obce nesouhlasili s další podporou rodin, jejíž členové nejsou ani občany obce. Toto vyústění poukazuje závislost obcí v možnostech tvorby integračních politik na politickém klimatu a postojích místních občanů k romským rodinám.

⁴⁴ Viz kazuistika rodiny Medvědových, Liškových a Vzpourných.

V této obci také přistěhování dvou početných romských rodin do jednoho malého domku vygradovalo v opakující se konflikty mezi přistěhovanými rodinami a ostatními neromskými obyvateli obce. Obec již od roku 2006 pravidelně řeší drobné i vážnější konflikty, většinou se však jedná o řešení stížností neromských obyvatel obce na hluk, případně nekontrolovaný pohyb dětí po veřejném prostoru obce. Početné romské rodiny a jejich jinakost pro občany malé obce symbolizují narušování „většinového“ společenského řádu a hodnot.

Podpora obcím ze strany krajské samosprávy

V pátek 13. října 2006, kdy byly rodiny vystěhovány na Jesenicko, informovala ve večerních hodinách krajská koordinátorka romských poradců Zlínského kraje o této události svoji kolegyni z Olomouckého kraje. Obrátila se zároveň na ředitele kanceláře Rady vlády pro záležitosti romských komunit, který přislíbil kontaktovat veřejného ochránce práv.

Následující týden podnikla krajská koordinátorka Olomouckého kraje šetření v rodinách na Jesenicku a následně i na Prostějovsku. Kontaktovala romské poradce příslušných městských úřadů a také neziskové organizace působící v blízkosti obcí, kam byly rodiny přestěhovány (na Prostějovsku ovšem v roce 2006 nepůsobila žádná). Informace o situaci rodin předala také obecním úřadům dotčených obcí, kontaktovala důležité úřady (OSPOD, sociální odbory příslušných úřadů) a školy. Poskytla také obcím informace o možnosti čerpání dotace na terénní sociální práci a zprostředkovala jim důležité kontakty (Charita Fond ohrožených dětí atd.).

Ze strany zástupců olomoucké krajské samosprávy zazněla kritika postupu vsetínské radnice 19. října na zasedání krajské rady. Krajská rada přijala usnesení, v němž postup města Vsetína označila za mimořádně nevhodný a neetický, vzhledem k romským rodinám i k obyvatelům Olomouckého kraje.

„Krajská rada přijala na svém zasedání usnesení, čin označuje za mimořádně nevhodný a neetický, a to jak vzhledem k romským rodinám, tak k obyvatelům Olomouckého kraje“, řekl radní Polášek.(...) Každý kraj se snaží připravovat integrační projekty a vynakládá na ně nemalé peníze. Ani v jednom z nich není deportace Romů na jiné území. Ve vyspělém světě se takto problém neřeší,“ uvedl radní Polášek. Vedení kraje se obává, aby se případ nestal precedentním. O problému bude jednat náměstkyně hejtmána pro sociální oblast Jitka Chalánková se zástupci Zlínského kraje, do něhož Vsetín spadá. (...) (Lidové noviny, 21. Října 2006)

Z iniciativy náměstkyně hejtmána Olomouckého kraje MUDr. Jitky Chalánkové bylo 18. prosince 2006 v Olomouci iniciováno jednání k řešení bydlení osob ohrožených sociálním vyloučením, jehož cílem bylo zamyslet se nad možnostmi změn v legislativě ve světle řešení bytové situace občanů Vsetína.⁴⁵ Na tomto jednání byla diskutována absence „koncepce

⁴⁵ Jednání se například zúčastnili veřejný ochránce práv, europoslanec Jan Březina, ředitel kanceláře Rady vlády pro záležitosti romských komunit a krajská koordinátorka pro národnostní menšiny či Předseda klubu senátorů KDU-ČSL Adolf Jílek.

bydlení pro sociálně slabé“ a bylo konstatováno, že současná právní úprava a systém existujících dávek státní sociální podpory sám o sobě bez zákonné úpravy sociálního bydlení základní životní podmínky pro osoby v nouzi není schopen zcela zajistit. Dalším z mnoha bodů setkání byla možná změna zákona o obcích, účastníci setkání navrhli nadále sdílet informace o aktuálním dění za účelem možnosti podání návrhu na změnu zákona o obcích či jiného řešení. V roce 2008 následně proběhla v Brně konference o sociálním bydlení, kterou inicioval VOP, cílem bylo poskytnout obcím doporučení a nastartovat určité legislativní kroky (viz s. 7)⁴⁶. Výše avizované žádoucí změny v legislativě zatím nebyly uskutečněny, další vývoj těchto jednání však nebylo možné v tomto textu detailněji popsat a posoudit, neboť přesahuje jeho zadání.

21. prosince 2006 proběhlo jednání Rady vlády pro záležitosti romské komunity, kde byly krajskou romskou koordinátorkou Olomouckého kraje předloženy informace o vystěhovaných rodinách a situaci v obcích. V návaznosti na to došlo 8. až 9. února k oficiální návštěvě Olomouckého kraje tehdejší ministryní Džamilou Stehlíkovou, přítomen byl také ředitel kanceláře Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity.⁴⁷ V rámci setkání v Olomouci byla vyjádřena podpora starostům, proběhlo také jednání o dotacích obcím na terénní sociální pracovníky, kteří by v obcích zajistili základní síť sociálních služeb a spolupráci mezi obcemi a rodinami. V návaznosti na to proběhla oficiální cesta ministryně na Jesenicko, návštěvy rodin a městského úřadu v Jeseníku. Dotace na terénní sociální pracovníky byly následně přiděleny dvěma obcím, které o dotace zažádaly (viz kazuistiky rodin Vzpurných a Liškových). Z důvodu mimořádné situace se jednalo o 100% dotace, protože z rozpočtů malých obcí nebylo možné zajistit kofinancování. V ostatních obcích, kam byly romské rodiny vystěhovány, neschválilo žádost o dotaci zastupitelstvo obce, nebo nebyla obcí uznána potřeba této dotace.

Není možné také nezmínit iniciativu zástupců Olomouckého kraje (náměstkyně hejtmana J. Chalánkové, krajské koordinátorky R. Köttnerové) v letech 2006–2008 v jednání s městem Vsetín a jeho zástupci ve věci sociální situace vystěhovaných rodin, které se ocitly ve špatných bytových podmínkách. Tato jednání spolu s aktivitou VOP přispěla k některým nápravným řešením, která byla nakonec ze strany města učiněna (VOP 2007b).

Důležitou roli zprostředkovatele mezi centrální a regionální úrovní v tomto případě představovali někteří zástupci Olomouckého kraje. Významným komunikátorem mezi obcemi a krajem představovala činnost olomoucké krajské koordinátorky romských poradců. Krajská koordinátorka a Rada vlády usilovaly o podporu obcím, kam byly rodiny vystěhovány. Cílem kraje a Rady vlády bylo vyjádřit spoluúčast na řešení problému a z dostupných prostředků zajistit v obcích chybějící terénní sociální práci. Obce tak měly být pozitivně motivovány řešit tuto situaci formou inkluzivních a preventivních opatření a nikoliv represivně.

⁴⁶ (srov. VOP 2008, Doporučení pro obce a města 2009)

⁴⁷ Ministryně zde mimo jiné představila koncepci Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách.

Dopad vystěhování romských rodin na činnost neziskových organizací

Tato podkapitola se zabývá otázkou, jaký mělo vystěhování romských rodin dopad na činnost a směřování neziskových organizací, které poskytují terénní sociální práci na Jesenicku a Prostějovsku. A jakou roli měly v celé události neziskové organizace, vedle činnosti obcí a krajské samosprávy.

Jak jsem již zmínila výše, problémem obou regionů v roce 2006 byla nedostatečná síť sociálních služeb. Z toho důvodu se také na začátku do řešení situace rodin zapojila krajská samospráva, veřejný ochránce práv či neziskové organizace, které nepůsobily přímo v regionu. Jedním z takových aktérů byla ostravská nezisková organizace Vzájemné soužití, která se do události zapojila na základě oslovení veřejným ochráncem práv, který celou záležitost prošetřoval, ale zároveň ze svého titulu nemohl vystěhovaným rodinám nabídnout právní asistenci a pomoc.⁴⁸ Organizace Vzájemné soužití působila v listopadu 2006 nejdříve přímo ve Vsetíně, kde se snažila jednat s místostarostou města o vystěhování další romské rodiny, která se podle záměrů radnice měla také stěhovat pryč z města. Následně se na organizaci obrátily vystěhované rodiny z Jesenicka a jedna rodina z Prostějovska, které hledaly právního zástupce, který by jim mohl pomoci. Tato organizace rodinám v roce 2007 zprostředkovala právní zástupkyni, která s rodinami spolupracuje dodnes. Na konci roku 2008 se objevil problém s možností zajistit finanční prostředky na právní pomoc rodinám z dostupných dotací a programů. Nezisková organizace Vzájemné soužití tak postupně v důsledku omezeného počtu dotací na svou činnost přestala s rodinami spolupracovat.

Prostějovsko

Na Prostějovsku v roce 2006 nepůsobila žádná nezisková organizace, která by v malých obcích v okolí Prostějova mohla poskytovat terénní sociální práci sociálně slabým rodinám. Podle dokumentu „Strategie integrace romských komunit Olomouckého kraje na období 2006-2010“, který zpracovávala krajská olomoucká koordinátorka „v regionu neexistuje žádná „silná“ NNO, která by mohla být úspěšná na poli služeb sociální intervence“ (Strategie integrace 2005: 66). Terénní sociální práce v tzv. vyloučených romských lokalitách byla v roce 2006 zajišťována jedním pracovníkem neziskové organizace Člověk v tísni pouze na území města Prostějov.⁴⁹ Absence terénní sociální práce zde byla zaznamenána již v předchozích letech v souvislosti s řešením situace v tzv. kolonii u Sv. Anny, kde žilo ve špatných podmínkách cca 250 Romů. V období 2001-2003 byla tato lokalita asanována a v důsledku toho muselo město Prostějov řešit náhradní bydlení pro romské rodiny, které zde bydlely. Část rodin tehdy od

⁴⁸ Vzájemné soužití působí od roku 1997 v Ostravě, jejich činnost se zaměřuje na oblast komunitní práce, humanitární pomoc, vzdělávání, lidská práva, sociální a právní poradenství, bydlení a řešení konfliktů.

⁴⁹ Přímou v Prostějově dále působila pouze o.s. Archa Prostějov, jež byla zřízena jako zařízení Křesťanského společenství v oblasti volnočasových aktivit.

města získala účelově vázanou půjčku na zakoupení nemovitostí a byla rozestěhovávána do rodinných domků v obcích v blízkosti Prostějova. Město Prostějov bylo následně kritizováno, že zajištění bydlení pro romské rodiny v okolních obcích proběhlo bez předchozí dohody se starosty a v malých obcích nebyla městem Prostějov (obcí s rozšířenou působností) zajištěna terénní sociální práce.⁵⁰ V roce 2006, po vystěhování vsetínských rodin, začaly terénní sociální pracovníky postrádat další dvě malé obce v rámci okresu. Jejich agendu zde částečně suplovali zejména starostové a místostarostové těchto obcí. V důsledku absence sociální práce s romskými rodinami v malých obcích na Prostějovsku nezisková organizace Člověk v tísni v roce 2007 rozšířila své služby a otevřela v Prostějově svou kancelář. Její zaměstnanci zacílili v následujících letech terénní sociální práci nejen na město Prostějov, ale také na malé odlehlejší obce v rámci regionu.⁵¹ Od roku 2008 začínají terénní sociální pracovníci Člověka v tísni spolupracovat s vystěhovanými rodinami. V současnosti spolupráce s rodinami na Prostějovsku pokračuje, pracovníci organizace se snaží zaměřit především na dluhovou situaci rodin, která je největší příčinou sociálního propadu vystěhovaných rodin. V případě jedné z vystěhovaných rodin jejich práce například spočívala v komunikaci s exekutory, dojednávání splátkových kalendářů a především v motivaci rodin k tomu svou situaci v daném místě řešit a dluh splácet (viz kazuistika rodiny Medvědových).

Jesenicko

V obci Vidnava na Jesenicku, působilo v roce 2006 o. s. Roma Vidnava, které se zaměřovalo především na volnočasové aktivity dětí, zřídilo v obci nízkoprahový klub pro děti a zaměřovalo se také na oblast terénní sociální práce. V roce 2006 začalo sdružení na základě oslovení krajskou koordinátorkou spolupracovat se všemi rodinami vystěhovanými na Jesenicko. Tato organizace poskytla rodinám v prvních měsících důležitou podporu a pomoc (v komunikaci s obcemi, v řešení situace se závadnou vodou atd.) a až do roku 2008 jim poskytovala terénní sociální práci. Organizace se také podílela na medializaci vystěhování rodin ze Vsetína a v komunikaci s médii se snažila především o zmírnění stigmatizace vystěhovaných rodin, o kterou se „zasloužilo“ město Vsetín a výroky tehdejšího starosty Jiřího Čunka. V roce 2008 však sdružení zaniklo v důsledku finančních komplikací spojených s registrací sociálních služeb.

Kromě výše zmíněné organizace působila v roce 2006 na Jesenicku pouze jedna silnější nezisková organizace o.s. Ester se sídlem v Javorníku, která se soustředí na poskytování podporovaného bydlení pro sociálně slabé romské rodiny v několika obcích na Javornicku,

⁵⁰Případ asanace kolonie U Svaté Anny a následné vystěhování části rodin z Prostějova do okolních obcí tak může připomínat řešení, ke kterému o pár let později přistoupilo město Vsetín. V tomto případě však rodiny nebyly vystěhovány mimo kraj, ale zůstaly v blízkosti města a nemusely městu domy splácet. I v tomto případě se však rodiny brzy potýkaly s dluhy a exekucemi, které v některých případech plynuly z půjček u nebankovních společností, ale také ze starších nedoplatků za odpady v době, kdy žily u Svaté Anny. Současnou situaci asanované lokality se ve své Bakalářské práci zabývala Pavlína Kolářiková (srov. Kolářiková 2009).

⁵¹ Nezisková organizace tehdy získala finanční podporu na sociální služby v rámci regionálního grantu SROP.

vytváření pracovních míst a terénní sociální práci. Občanské sdružení Ester bylo v říjnu 2006 kontaktováno krajskou koordinátorkou a následně se organizace podílela na posuzování technického stavu domů, kam byly rodiny vystěhovány. Mezi rodinami a neziskovou organizací nebyla soustavná spolupráce navázána. Na organizaci se však příležitostně začali obracet starostové obcí či ředitelé základních škol v případě, že se objevil nějaký problém se školní docházkou dětí či přímo v rodině. Organizace tak příležitostně fungovala jako určitý prostředník v komunikaci mezi rodinami, obcí a dalšími institucemi, například školou. Bariérou v možné spolupráci bylo především to, že rodiny měly zájem především o návrat do Vsetína, kam se neustále vracely za širší rodinou a od roku 2008 pobývaly také některé u příbuzných v Anglii. Na příkladu Jesenicka se ukazuje, že nedobrovolný přesun rodin a vymístění z původních vazeb znemožnil možnou adaptaci a integraci v novém prostředí jednoduše z důvodu, že rodiny chtěly zpět do Vsetína a neměly zájem spolupracovat s místními neziskovými organizacemi, které jim v návratu nemohly nabídnout pomoc.

Neziskové organizace tedy představují významné aktéry, kteří stáli na straně romských rodin a podporovali jejich práva, občanské kompetence a pozici vůči městu Vsetín, které rodiny vystěhovalo (viz činnost organizace Vzájemné soužití, Roma Vidnava). Další významná role spočívala ve zprostředkování komunikace mezi rodinami, obcí a případně školou. Neziskové organizace jsou však ve své práci také značně limitovány finančními prostředky a náplní práce vázanými ke specifickým projektům. V důsledku toho se jejich činnost nemůže vždy dostatečně rychle přizpůsobit vzniklé či nenadálé situaci. V tomto ohledu se ukázalo, že dostatečně rychle může na podobné události reagovat spíše krajská samospráva, která je schopná zprostředkovat jednotlivým aktérům informace, mobilizovat a nastavit spolupráci a případně také zajistit finanční pomoc a podporu přímo obcím či neziskovým organizacím.

VI. Závěr: „Po-moc“ města

Starosta Vsetína Jiří Čunek již dříve uvedl, že nevidí na vystěhování Romů nic špatného. „Ti lidé vytvářejí problémy, a my to chceme řešit. Vlastně jsme jim pomohli, aby se postavili na vlastní nohy,“ řekl starosta. O stěhování mluví jako o koncepčním kroku, jak řešit romskou problematiku. (Lidové noviny 21. 10. 2006, Stěhování Romů pobouřilo úřady, zdůraznění autorka textu)

Oprávněnost svého postupu starosta Vsetína obhajoval skutečností, že pokud by se držel právního postupu, rodiny mohly být vystěhovány „na ulici“, protože již neměly právní nárok na další bydlení ze strany města. Město se však rozhodlo situaci svých „problémových“ občanů řešit a rodinám poskytlo náhradní bydlení v obcích na Jesenicku a Prostějovsku (v případě Jesenicka cca 170 km od Vsetína). Ze svého pohledu tak město rodinám poskytlo pomoc, přestože nemuselo.

Právní povinnost obce vůči svým občanům a sociálně slabým občanům vyplývá ze dvou zákonů, jedná se o *Zákon o obcích* (zákon č. 128/2000 Sb.) a *Zákon o sociálních službách* (zákon č. 108/2006 Sb.). *Zákon o obcích* stanovuje, že do samostatné působnosti obce náleží uspokojování potřeb bydlení občanů obce v souladu s místními předpoklady a zvyklostmi. Ze zákona tedy vyplývá, že obec sice vykonává působnost v oblasti péče o bytové potřeby svých občanů, zákon ale již nespecifikuje jak má obec povinnost tyto potřeby zajistit, není stanovena povinnost zajistit důstojné ubytování, není ani stanoveno, že se musí jednat o bydlení v dané obci. *Zákon o sociálních službách* stanovuje povinnost obcí zajišťovat potřeby osobám či skupinám na svém území poskytováním sociálních služeb. Podle zákona o sociálních službách je mimo jiné obec povinna poskytnout osobám v tíživé sociální situaci (kterou může být ztráta bydlení) sociální služby. Povinnosti obce vyplývající z výše zmíněných zákonů však nejsou přesně specifikovány. V současnosti tedy neexistuje žádná legislativní úprava či zákon, který by vystěhování sociálně slabých romských rodin z obcí mohl zamezit.

Přestože zástupci města Vsetín vyjadřují přesvědčení, že v souladu se zákonem učinili maximum, aby rodiny alternativní bydlení získaly, nátlakový postup města byl neakceptovatelný z hlediska občanských svobod a práv, které byly v případě vystěhovaných rodin porušeny. Touto otázkou se ve svém stanovisku ke vsetínské kauze zabýval veřejný ochránce práv, který konstatoval porušení práva na lidskou důstojnost a práva na respektování rodinného a soukromého života (více k právním aspektům vystěhování viz VOP 2007: 33, 40, 51). Tuto otázku nastolil také probíhající soudní proces a žaloba rodin na ochranu osobnosti.

Příklad města Vsetín, respektive jednání jeho zástupců a úředníků ukazují, jak město může prostřednictvím právního řádu a vlastního administrativního aparátu použít svou moc vůči těm skupinám občanů, kteří z pohledu zástupců města narušují normy a hodnoty tzv. většinové společnosti, v tomto případě reprezentované ne-romskými obyvateli města. Město Vsetín ve svém postupu vůči rodinám vycházelo především z pozice pronajímatele (vlastníka

domu) na jedné straně a romských rodin na straně nájemců, kteří podle města neplní své povinnosti a jsou tedy povinni se vystěhovat. Město ze svého pohledu „pomohlo“ romským rodinám k jiné alternativě bydlení, na kterou by jiní „ne-romští“ občané města již neměli nárok. Městem deklarovaná pomoc však znamenala především omezení moci samosprávy na požadavek vystěhování rodin za hranice kraje a potlačení jejich občanských práv. Přestože rodiny s tímto krokem nesouhlasily, byly nuceny se v tíživé sociální situaci podvolit tlaku úředníků města. Město svou administrativní mocí vyloučilo rodiny z určitého společenství, v němž dlouhodobě žily, aniž by přihlédlo k potřebám sociálně slabých rodin a dále neslo zodpovědnost za to, co tímto krokem rodinám a případně dalším obcím způsobí.

Když ze strany Rady vlády zazněla v roce 2006 otevřená kritika postupu vsetínské radnice (viz podkapitola Dopady na obce a krajskou samosprávu), město Vsetín reagovalo kritikou zástupců státní správy, kteří dle názoru města nedokázali městu Vsetín navrhnout přijatelnější a realizovatelné řešení. Tato situace vystihuje současné napětí mezi státní správou a samosprávou v oblasti romské integrace. Současná právní úprava, která definuje integrační politiku ve vztahu k „příslušníkům romských komunit“ není jasně formulovaná. Nezahrnuje konkrétní definice úkolů a opatření, které vymezují význam procesu integrace a existuje spíše ve formě obecných ustanovení a doporučení:

V případě samostatné působnosti nelze obce a kraje usneseními vlády z hlediska jejich postavení podle Ústavy vázat vůbec. V případě působnosti přenesené sice usneseními vázány jsou, usnesení se však mohou pohybovat jen v rámci zákonů upravujících konkrétní rozsah státní správy svěřené obcím a krajům. Vláda tedy, v rámci Koncepce romské integrace, pouze navrhuje opatření, jež obce a kraje mohou v rámci naplňování výše uvedených zákonných norem používat. (Koncepce romské integrace 2005: 9)

Příklad Vsetína ukázal, že v důsledku podoby současné legislativy mohou města volně interpretovat a vykládat význam pomoci a zajištění potřeb sociálně slabých občanů podle vlastního přesvědčení a politické vůle. Podobná situace panuje i v realizaci romské integrace a její reálné podobě v praxi obcí a měst, kdy je mnohdy samosprávou volně interpretován samotný význam slova integrace a konkrétní náplň integračních aktivit. Problematika romské integrace v její praktické podobě a realizaci obcí a měst tedy zůstává pouze „na půl cesty“ mezi její interpretací ze strany samospráv, která často nemá politickou vůli tento problém řešit, a státní správou, která zase nemá dostatečné oprávnění a zdroje prosadit tyto politiky na místní úrovni.

Ekonomie a racionalita zvoleného řešení

Následující otázku si v souvislosti s řešením „problému“ pavlačového domu a jeho obyvatel veřejně v tiskových prohlášeních města položili jeho zástupci v srpnu 2006:

„Ale jak z této nezáviděníhodné situace ven, aby nebyl porušen zákon, vynaložilo se na řešení problému co nejméně finančních prostředků a přitom občané, lékaři i pacienti byli spokojeni? Tak tuto otázku si zástupci města kladli dnes a denně několik let a po usilovném hledání nejvhodnější varianty přistupuje nyní město k řešení, které označuje za „nejmenší zákonné

zlo.“ (7. 8. 2006 „Pavlačák u polikliniky bude brzy srovnán se zemí“, tiskové zprávy města Vsetín, Eva Stejskalová, zvýraznění autorka textu)

Jedno z hlavních kritérií, na které město, vedle spokojenosti (neromských) občanů, bralo podle výše zmíněné citace zřetel, je finanční úspornost zvoleného řešení. Je možné konstatovat, že spokojenost neromských občanů města a především zaměstnanců polikliniky sousedící s pavlačovým domem byla naplněna.⁵² Výše avizované minimální finanční náklady a úspornost zvoleného řešení však naplněny nebyly, vezmeme-li v úvahu i jiné perspektivy, nikoliv jen pohled města.

V následujících odstavcích bych ráda poukázala právě na tyto jiné perspektivy, které podlamují ekonomickou racionalitu městem zvoleného řešení. Poukážu na to, že vedle dost vysokých nákladů na vystěhování rodin a pořízení starých, k bydlení nevhodných nemovitostí, které ze svého rozpočtu bylo ochotno dát město, musely být ze strany státu vynaloženy mnohé další prostředky, které ve svém důsledku přispěly k tomu, že se zvolené řešení nakonec ukázalo být oproti deklaracím města dosti nákladné.

Město poskytlo šesti rodinám, pro které nezbylo v objektu Poschla místo, bezúročné půjčky na starší domy na Jesenicku a Prostějovsku. Výběr od Vsetína vzdálených regionů byl městem obhajován právě možností koupě levných nemovitostí v těchto odlehlých lokalitách. Ceny, za které byly starší nemovitosti na Jesenicku pořízeny, však vzhledem k technickému stavu domů nízké nebyly a neodpovídaly jejich reálné hodnotě. Výše půjček se pohybovala v rozmezí 400 až 550 tisíc Kč. Celkově mohly náklady spojené s pořízením domů vyšplhat k částce cca 2,5 milionu Kč. Z prostředků města byl také vypraven autobus a nákladní automobily, které na Jesenicko a Prostějovsko rodiny a jejich věci stěhovaly. Tento postup byl drahým řešením, ve srovnání s možností, že město mohlo rodinám poskytnout přiměřené náhradní bydlení v rámci svého bytového fondu.

Z pohledu města se však mělo jednat o finančně výhodné řešení, jehož náklady se mu postupně vrátí zpět. Z dlouhodobější perspektivy toto řešení navíc znamenalo zbavení se odpovědnosti za nemovitosti, kde romské rodiny bydlí a tedy i dalších nákladů spojených s péčí o bytový fond města. Nehledě na další, symbolické výnosy města respektive jeho starosty, které spočívaly ve zbavení se „problémových rodin“ a získání politického kreditu u ne-romských občanů města (tedy politickou kampaň Jiřího Čunka a následně i jeho politický postup).

Ekonomické náklady, které již město nebralo v úvahu, souvisí s přenesením jeho zodpovědnosti za své občany a jejich sociální situaci na jiná místa, respektive na jiné obce, instituce a úřady. V páté kapitole byla popsána absence sociálních služeb v oblastech, kam byly rodiny vystěhovány. Zhoršení sociální situace rodin v malých obcích musel následně

⁵² Spokojenost vsetínských občanů s řešením pavlačového domu poměrně jasně naznačují výsledky komunálních voleb v roce 2006 a tehdejší popularita Jiřího Čunka na Vsetínsku. Jiří Čunek svůj postup před médii obhajoval děkovnými dopisy a telefonáty od voličů, kterými byl zahrnut po zbourání pavlačového domu a přestěhování jeho obyvatel z centra města na Poschlu.

řešit ze svého rozpočtu stát⁵³ a Olomoucký kraj, jehož zaměstnanci na sebe převzali agendu spojenou se situací rodin po jejich vystěhování a podporovali obce v preventivních opatřeních a snaže pomoci rodinám. Město Vsetín také například nebralo v úvahu, že nastalé situace a sociální propad rodin s dětmi budou muset následně řešit skrze prostředky z dávek hmotné nouze a státní sociální podpory příslušné pověřené úřady obcí (jednalo se o doplatek na bydlení vázán na příspěvek na bydlení a zejména jednorázovou dávku mimořádnou okamžitou pomoc). Mimořádná okamžitá pomoc⁵⁴ představovala v případě vystěhovaných rodin právě jeden z prostředků, jak tíživou sociální situaci rodin vyvolanou vystěhováním následně akutně řešit (jednalo se o jednorázové dávky na zajištění otopu a uhlí případně pomůcky dětí do školy v důsledku mimořádných výdajů rodin na opravu domů a či jízdné do Vsetína⁵⁵). Přestože rodiny pobíraly dávky hmotné nouze i ve Vsetíně, sociální situace některých rodin po vystěhování vyžadovala značné navýšení těchto výdajů právě skrze mimořádnou okamžitou pomoc.

Město svým postupem situaci rodin nevyřešilo, následné zhoršení sociální a bytové situace rodin musel opakovaně doplácet skrze dotace na terénní sociální práci či dávky hmotné nouze (doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc) stát. Zdánlivě ekonomické jednání z pohledu (rozpočtu) města, se ve svém důsledku stává neekonomickým a drahým řešením, které doplácí stát (nehledě na čas a prostředky, které byly vynaloženy ze strany zaměstnanců Olomouckého kraje, zástupců obcí či VOP). Výše deklarovaná úspornost a ekonomická racionalita postupu jednoho města, se může jevit naopak neracionální, vezmeme-li v úvahu další nutné výdaje státu. Tuto perspektivu natož perspektivu vystěhovaných rodin však město nebralo v úvahu. Peníze, které jsou vynaloženy z rozpočtu státu (dotace na výstavbu kontejnerových domů na Poschle, dávky hmotné nouze, dotace na terénní sociální práci atd.) mají pro město jiný význam, než peníze, které město musí vynaložit z vlastního rozpočtu. Z perspektivy města (či občanů města) jde do jisté míry o „neviditelné“ prostředky“, které se však stávají reálnými z perspektivy státu (a tedy i občanů státu jako daňových poplatníků).

Z perspektivy rodin se jednalo o opatření, které stigmatizovalo rodiny, přivedlo je do situace, ve které si neuměly samy či s pomocí širší rodiny pomoci a především nevedlo k jejich integraci v místech, kam byly vystěhovány. Pokud by město zajistilo sociálně slabým rodinám adekvátní bydlení v rámci bytového fondu města, nebo alespoň v blízkosti města, nedošlo by k narušení kontinuity sociální práce s rodinami a bylo by možné předejít dalšímu zadlužení

⁵³ Rada vlády pro záležitosti romské komunity poskytla obcím v naléhavé situaci dotace na terénní sociální pracovníky. Dotace byly poskytnuty v roce 2007/2008 v celkové výši cca 250 tisíc Kč (viz podkapitola „Dopad vystěhování na činnost obcí a krajské samosprávy“).

⁵⁴ Mimořádná okamžitá pomoc (v roce 2006 „Jednorázová dávka sociální péče“) je jednorázovou dávkou hmotné nouze a může být vyplacena osobě, která se ocitne v mimořádné situaci, kterou nemůže vlastními prostředky řešit. Tato dávka obvykle dosahuje výše 1000 Kč, v případě mimořádné potřeby může být osobě vyplacena opakovaně až do výše 15 tisíc Kč (její výši posuzuje šetřením v rodině dávkový specialista daného úřadu).

⁵⁵ Stanovisko VOP 2007: 16.

rodin, ale také výše zmíněným výdajům, které musely být vynaloženy na řešení sociální situace těchto rodin v jiných místech.

Nechceme, aby vytvářeli komunitu tady, chceme, aby se integrovali tam

"Nechceme, aby sem dojížděli a vytvářeli komunitu. Chceme, aby se integrovali tam." Město zaplatilo čtyři zchátralé domy na Jesenicku a ve Východních Čechách. Pokud je Romové nebudou splácet, budou muset pryč. (Aktuálně.cz, 19. 10. 2006, Na chudé po Vsetínsku: pěkně to vyčistit, zvýraznění autorka textu)

Stejně jako v případě výstavby kontejnerových domů na Poschle na okraji Vsetína, a ještě radikálněji v případě vystěhování mimo kraj, město striktně vymezilo romským rodinám místo, kde se mají „integrovat“. Již na jiných místech v textu jsem se dotkla značné volnosti v tom, jak lokální politici rozumí významu slova integrace, která se promítá i v tvorbě integračních politik těchto aktérů. Integrace do majoritní společnosti je v představách zástupců města Vsetín spojena s nutností izolace romských rodin na okraji města (či v odlehlých vesnicích v příhraničí), kde by se nejprve měly naučit, jak podle představ majority „správně žít“.⁵⁶

Po uplynulých letech je možné posoudit, jaké důsledky měla tato opatření a zda došlo k výše městem avizované integraci. Zaměstnankyně vsetínského neziskového organizace, poskytující podporu Romům, kteří byli vystěhováni na Poschlu, vystihla tamní situaci v roce 2008 slovy „všechno jinak, ale přitom všechno stejně; jen míra vyloučení se zvýšila“ a upozornila, že nyní se jednoduše veškerý život a kontakty romských rodin odehrávají pouze v rámci této lokality, která je odtržená od města a představuje uzavřený prostor bez jakékoli možnosti integrace zpět do prostoru města⁵⁷ (Doubravová, 2009). V případě rodin vystěhovaných na Jesenicko a Prostějovsko nedošlo k integraci ani k adaptaci rodin na nové prostředí, ve všech sledovaných případech došlo ke zhoršení sociální situace rodin, kterou způsobily ztráta sociálních kontaktů, zejména vazeb na širší rodinu a získání domu do osobního vlastnictví, což vyústilo v exekuce na nemovitostech a zapříčinilo nebo ještě více prohloubilo zadlužení rodin (viz kapitola „Dopady“).

Vsetínský případ není v současné době ojedinělým příkladem represivního postupu obcí vůči sociálně slabým romským rodinám, které pro zástupce měst a tzv. majoritní společnosti představují narušení dominantního společenského řádu a většinových hodnot. Není však

⁵⁶ Podobnou politiku segregování Gitanos ve Španělsku do izolovaných sousedství za hlavním městem popisuje například antropoložka Gay y Blasco. Upozorňuje na paradox, kdy je izolace španělských Gitanos v podobných cíleně vybudovaných koloniích, vnímána jako nástroj k dosažení jejich integrace do společnosti (Gay y Blasco 2003). Její výzkum také ukazuje, že tyto politiky ve svých důsledcích dosahují zcela opačných cílů, a vedou k „trvání a prohlubování odlišného životního stylu Romů, který je zakořeněn v jejich chudobě a marginalitě“ (Gay y Blasco 2003: 220).

⁵⁷ Marta Doubravová v článku také upozorňuje, že bydlení na Poschle je pro romské rodiny také z důvodu vytápění elektrickými přímotopy drahá záležitost, byť má nyní každý byt samostatný měřič spotřeby.

možné předpokládat, že sociální situace a vyloučení některých jedinců se váže pouze k danému místu a vyřeší se jeho přesunutím jinam. Cílem předkládaného textu bylo ukázat, že vystěhování rodin spustilo řetězec událostí, které měly ve svém důsledku negativní dopad v první řadě na vystěhované rodiny, jejichž sociální situace a míra vyloučení se po přesunu a získáním nemovitostí do osobního vlastnictví mnohem zhoršila. Postup města však také přenesl řešení situace rodin na několik dalších menších obcí, krajskou samosprávu a neziskové organizace na jiných místech. Smysluplnější řešení a nástroje, jak danou problematiku řešit, představuje naopak snaha o preventivní řešení problému v daném místě, nikoliv jeho přesunutí pryč.

Literatura a zdroje

Gabal Analysis & Consulting. 2006. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. [online] [cit. 15. 12. 2010] Dostupné z: <http://www.gac.cz/cz/nase-prace/zakazky-2005-2009/>.

Gay y Blasco, P. 2003. 'This is not place for civilised people': Isolation, enforced education and resistance among Spanish Gypsies. In *Isolation: Places and Practices of Exclusion*, eds. Carolyn Strange and Alison Bashford. London: Routledge.

Grygar, J., Stöckelová T. 2007. *Příčiny a souvislosti stěhování vsetínských Romů z pavlačového domu č.p. 1336 v říjnu 2006*. Zpráva z šetření. Brno: FSS MU.

Grygar, J., Stöckelová T. 2008. *Hrátky s čerty? Politické souvislosti a přesahy sociálně-vědního výzkumu*. *Biograf* (46): 43 odst. [online] [cit. 15. 2. 2010] Dostupné na adrese: <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=4604>.

Doporučení pro obce a města pro předcházení tvorby a rozšiřování vyloučených lokalit se zdůrazněním zajištění potřeby bydlení. 2009. Edice dobré správní praxe. [online] [cit. 20. 2. 2010] Dostupné na adrese: <http://www.ochrance.cz/publikace/edice-dobre-spravni-praxe/>

Doubrovová, M. 2006. Z mizérie do Mizérie? Nebo k lepším zítřkům? In: A. Mušinka, ed.: *Stará uhelna. Súčasný stav a možnosti riešenia*. Prešov: Krajské centrum pre rómske otázky Prešov, Centrum antropologických výskumov Prešov, Ústav regionálnych a národnostných študií PU Prešov.

Doubrovová, M. 2008. „*Vsetínský pavlačák, podzim 2008*“. Literární noviny 2008/ č. 38. [online] [cit. 21. 2. 2010] Dostupné na adrese: http://www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=5795&rok=2008&cislo=38.

Kašparová, I., Sidiropulu Janků, K., Ripka, Š. 2008. *Dlouhodobý monitoring situace romských komunit v České republice. Moravské lokality*. Brno: FSS MU.

Kolářiková, P. 2009. *Současná situace obyvatel asanované sociálně vyloučené lokality v Prostějově*. Bakalářská práce. Olomouc: CMTF UP.

Koncepce romské integrace. 2005. (revidovaný návrh).

Koncepce romské integrace 2010–2013. 2009. [online] [cit. 15. 2. 2010] Dostupné na adrese: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-20102013-71187/>.

Strategie integrace romských komunit v Olomouckém kraji 2006-2010. 2005. Zpracovala Renáta Köttnerová, Olomoucký kraj.

Sidiropulu Janků, K. 2007. *Lepší život: migrace v česko-kanadských romských rodinách*. Disertační práce. Brno: FSS MU.

Veřejný ochránce práv. 2007. *Závěrečné stanovisko ve věci vystěhování romských obyvatel z pavlačového domu na ulici Smetanova č. p. 1336 ve Vsetíně*. [online] [cit. 10. 12. 2010] Dostupné z: <<http://www.ochrance.cz/stanoviska-ochrance/>>.

Veřejný ochránce práv. 2007b. *Vyhodnocení splnění uložených opatření k nápravě ve věci vystěhování romských obyvatel pavlačového domu na ulici Smetanova č. p. 1336 ve Vsetíně*. [online] [cit. 10. 12. 2010] Dostupné na z: <<http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2007/kauza-vsetin-vyhodnoceni-ulozenych-opatreni-k-naprave/>>.

Veřejný ochránce práv. 2007c. *Vsetín při vystěhování romských rodin pochybil*. [online] [cit. 10. 12. 2010] Dostupné z: <<http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2007/vsetin-pri-vystehovani-romskych-rodin-pochybil/>>.

Veřejný ochránce práv. 2008. *Sociální bydlení*. Sborník z konference 24. -25. 11. 2008. [online] [cit. 5. 12. 2010] Dostupné z: <<http://www.ochrance.cz/publikace/sborniky-z-konferenci/>>.

Usnesení zastupitelstva obcí Stará Červená Voda, Vidnava, Vlčice, Čechy pod Kosířem, Dřevnovice 2006–2010

Tiskové zprávy města Vsetín 2006–2010

Zpravodaj obcí Čechy pod Kosířem a Dřevnovice 2006–2010

O autorce

Mgr. Klára Vomastková je absolventkou magisterského studia sociologie a filozofie na Palackého univerzitě v Olomouci, v současné době studuje postgraduální program sociologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Výzkumně se věnuje tématům vytváření sociálních nerovností, etnicitě a vzdělávání etnických menšin.

klara.vomastkova@gmail.com